

SUNUŞ

Değerli meslektaşlarım,

Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi Ocak ayında yapılan seçimler sonunda yeni bir döneme adım atmış bulunmaktadır. Başlayan bu süreçte, büyük oranda yenilenen yönetim ekibimizle, gerek mesleki konularda ve gerekse de toplumsal sorunlarda daha duyarlı olmayı hedefledik. Ancak siz değerli üyelerimizin katkısı ve katılımı olmaksızın hedeflere ulaşmanın olası olmadığı kanaatindeyiz. Bu nedenle asıl amacımız üyelerimizle en iyi iletişim yolunu açmak, mesleki ve sosyal dayanışma anlayışımızı güçlendirmektir. Sesimizi daha iyi duyurabilmek, düşünce ve bilgilerimizi yazılı ortamda paylaşabilmek için bültenimizin ilk araç olmasını temenni ederim.

Üç aylık periyotlarla yayınlanacak olan bültenimizle siz değerli meslektaşlarımıza şube ve temsilciliklerimizin etkinlikleri, kent ve meslek gündemine dair bilgileri aktarmaya çalışacağız.

5 yıllık bir aradan sonra ilk sayımızın çıkmasında büyük emeği olan yayın komisyonumuza ve yayın komisyonumuza verdiği katkılarından dolayı tüm yönetim kurulu arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Saygılarımla...

Necati PİRİNÇÇİOĞLU

Şube Başkanı

ŞUBE YÖNETİM KURULU

BAŞKAN	NECATİ PİRİNÇÇİOĞLU
BAŞKAN YRD.	ELİF GÜVEN
SEKRETER ÜYE	YAVUZ ZİYA ZEYTİNOĞLU
SAYMAN ÜYE	ZEKİ TAPANCI
ÜYE	FATMA DEMET AYKAL
ÜYE	DENİZ BORA KARATAŞ
ÜYE	HAMDULLAH KAYA

DENETLEME KURULU

MEHMET ÖZEL
ŞEFİKA ERGİN
GÜLBAHAR ÖZAYDOĞDU

UZLAŞTIRMA KURULU

ZÜLKÜF GÜNELİ
ÖMER ŞEŞEOĞULLARI
EMİNE EKİNCİ DAĞTEKİN

MERKEZ DELEGELERİ

KAMURAN SAMİ	SEDAT KARAKAŞ
HASAN SARIGÖL	RAMAZAN KARASHİN
NİHAT ÇEN	İLHAN KARASH
GELAVUJ AKKOÇ	HAYRETTİN ÇAYMAZ
GÜLAY ÇETİN TAYFUN	MURAT ALÖKMEN
DENİZ BORA KARATAŞ	SELMA AKKURT

BATMAN TEMSİLCİLİĞİ YÖNETİM KURULU

BAŞKAN	Mehmet EKİNCİ
SEKRETER ÜYE	Mehmet DOĞU
SAYMAN ÜYE	Zahit ANAÇ
ÜYE	Leyla ODUNCU GÖLGE
ÜYE	Cihan AYIL

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Meydan Mah. Atatürk Bulvarı Petrol İşhanı Kat:8
No:7/20 BATMAN
Tel : 0 488 213 36 37 Faks: 0 488 213 90 86

MARDİN TEMSİLCİLİĞİ YÖNETİM KURULU

BAŞKAN	Mehmet Ata İLETMİŞ
SEKRETER ÜYE	Malik ÖZKAN
SAYMAN ÜYE	Abbas BAHADUR
ÜYE	Süheyla SİME OZANSOY
ÜYE	Abdurrezak IRMAK

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Ravza Cad.Yaykent Sitesi D Blok No:1 Yenişehir/MARDİN
Tel: 0482 213 26 02 Faks: 0482 213 26 02
e-posta:mimoda-47@hotmail.com

TMMOB MİMARLAR ODASI DİYARBAKIR ŞUBESİ ŞIRNAK ODA TEMSİLCİSİ

ODA TEMSİLCİSİ SERHAT ÖZALP

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Kale Mah. Belediye Cad. Özalp Pasajı No:41
ŞIRNAK Gsm: 0542 760 48 37

Yayınlayan
TMMOB Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi

Sahibi
Necati Pirinçcioğlu

Sorumlu Yayın Müdürü
Yavuz Ziya Zeytinoğlu

Yayın Koordinatörü
F. Demet Aykal

Yayın Ekibi
F. Demet Aykal
Aysel Yılmaz
D. Türkan Kejanlı
Önder Tetik
Merthan Anık
Gülbahar Özaydoğdu
Çilem Bağ
Hamdullah Kaya
Abdullah Altuntaş
Mehmet Cebe
Yavuz Ziya Zeytinoğlu

TMMOB MİMARLAR ODASI DİYARBAKIR ŞUBESİ

Ekinciler Cad. Kalender Plaza Kat:6 No:10

Ofis / Diyarbakır

Tel : 0-412-223 25 42 – 223 36 57

Faks: 0-412-223 25 42 – 223 36 57

diyarbakir@mimarlarodasi.org.tr

Bültenimizdeki makale ve röportajlarda

geçen görüş ve eleştiriler

beyanı veren kişilere ve yazarlara aittir.

Üç ayda bir yayınlanır, ücretsiz dağıtılır.

1000 adet basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

SURLAR DOĞAL CEFHESİ

KÜLTÜREL MİRASIN ANI

4- Odadan Haberler

8- Güneş Enerjisi ve Yapı
Prof. Dr. Gül Koçlar Oral

24- Kurumsal Belgeler Işığında “Kentsel Dönüşüm”:
Nedir ? Ne Değildir ?
Prof. Dr. Emre Madran

34- Hasankeyf: İnsanlığın Doğal ve Kültürel Mirası
ve Korunması
Prof. Dr. Zeynep Ahunbay

44- Ilısu – Hasankeyf - Enerji
Ne Uğruna, Kimin İçin ?
M.Nedim Tüzün - Elektrik Mühendisleri Odası
Diyarbakır Şube Enerji Komisyonu Bşk.

49- Röportaj
Hasankeyf’i Yaşatma Girişimi
Diren Özkan

56- Kültürel Miras
Diyarbakır Surları

73- Mimo Genç

Odadan Haberler

16 Şubat 2010 da şubemiz tüm yönetim ekibiyle Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve Artuklu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğrencileriyle buluştu. Mimar aday öğrencilerin odadan beklentileri dinlendi ve tanışma kokteyli düzenlendi.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü nedeniyle, 7 Mart 2010 günü Diyarbakır tarihi hanlarından olan Sülüklü Han'da, TMMOB üyesi tüm bayanların katıldığı bir kahvaltı düzenlendi. Kahvaltıya şubemiz ev sahipliği yaptı.

7-9 Mayıs tarihlerinde şubemiz her yıl Yapı Endüstri Merkezi tarafından düzenlenen Yapı Fuarı 2010'a katılım sağladı.

10-16 Mayıs 2010 tarihleri arasında "Diyarbakır'da Engelsiz Yaşam" konulu seminer düzenlendi. Seminer'de şubemiz başkan yardımcısı Elif Güven, engelli yurttaşlar için kentin yaşanabilir hale getirilmesinde olması gereken öncelikleri içeren bir sunum yaptı. Etkinlik kapsamında düzenlenen domino turnuvasında dereceye giren yarışmacılara şubemiz tarafından plaket verildi.

2010 oda seçimlerinden sonra Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Avukat Osman BAYDEMİR 26 Mayıs 2010 da şubemizi ziyaret ederek, yeni yönetimi kutladı. Ziyarete Diyarbakır Sur İçi Bölgesi'nde gerçekleştirilmesi planlanan sağlıklılaştırma çalışmaları ve Koruma Amaçlı İmar Planı değerlendirildi. Karşılıklı fikir paylaşımında bulunuldu.

Güneş Enerjisi ve Yapı

Prof. Dr. Gül Koçlar Oral

1. GİRİŞ

Yapılarda insanların sağlıklı yaşayabilmesi için öncelikle dış iklimsel koşulların kontrol altına alınarak istenen iç iklimsel koşulların (iklimsel konfor koşullarının) sağlanması zorunludur. Dış iklimsel koşulların, bölgelere ve zamana göre değişkenlik gösteren ekstrem değerleri nedeniyle, yılın belirli dönemlerinde yapma iklimlendirme özellikle yapma ısıtma gerekli olmaktadır. Dolayısıyla yapılarda enerji harcamalarının önemli bir bölümü yapıların yapma olarak ısıtılması ve iklimlendirilmesine yönelik olmaktadır. Yapma ısıtma ve iklimlendirmede kullanılan enerji kaynaklarının kıt ve tükenebilir oluşu, çevreyi kirletmeyen ve elde edilme maliyeti olmayan güneş enerjisinin kullanımına yönelmeyi gerektirmektedir. Bu durum günümüzde güneş enerjisinden yararlanan bina tasarımı anlayışını yeniden güncel hale getirmiştir. Gerçekte güneş enerjisinden yararlanma yeni bir

düşünce tarzı değildir, insanlar var olduklarından bu yana güneşle ilgilenmişler, yüzyıllardır yaşadıkları yerleri doğa koşullarına, rüzgara, yağmura, fırtınaya doğal yaşama ve güneşe göre şekillendirmişlerdir. İnsanoğlu, enerjiyi üretmeyi, depolamayı ve nakletmeyi öğrenmeye başlayarak yaptığı yapılarla doğaya karşı çıkmaya başlamıştır. Teknolojinin gelişimi, insanların yapılarını ısıtmak için çeşitli yollar arayıp bulmasına yol açmıştır. Bu yollar zamanla çeşitlenmiş ve önceleri üretilen enerji büyük bir savurganlıkla harcanabilirken, sonraları enerji kaynaklarının sonuz olmadığı anlaşılmıştır. Böylece enerjinin verimli kullanılması gerektiği düşüncesi benimsenerek, güneş enerjisine dayalı tasarım yeniden güncel hale gelmiştir.

Güneş enerjisinden yararlanmada birinci yöntem, güneş enerjisinin, toplayıcı, depolayıcı- dağıtıcı ünitelerden oluşan aktif ısıtma ve iklimlendirme sistemleri aracılığı ile kullanımudur. İkinci yöntem ise her tür enerji tüketen yapma ısıtma ve iklimlendirme sistemlerini işin dışında tutarak, yönlendirilmiş durumu, yapı formu, dış kabuk termofiziksel özellikleri gibi yapısal parametrelere güneş enerjisinden

yararlanmada optimum değerler kazandırmaktır. İklimsel konfor durumunun yaratılmasında, güneş enerjisi ile çalışan aktif sistemler ele alındığında, bu sistemlerin yapım ve bakım maliyetlerinin yüksek olabileceği görülmektedir. Ayrıca, bu sistemlerin güneş enerjisinden yararlanan pasif ısıtma ve iklimlendirme sistemi olarak tasarlanmış yapılarda istenen iç iklimsel koşulların gerçekleştirilmesinde yeterli desteği sağlayacağı unutulmamalıdır [1].

Gerek güneş enerjisi ile çalışan aktif, gerekse diğer enerji kaynaklarının kullanılması ile çalışan yapma ısıtma ve iklimlendirme sistemlerine, istenen iç iklimsel koşulları sağlamada düşen görev payının minimuma indirgenmesi için, yapının öncelikle ısıtıcı ajanlar olan güneş ışınımı ve hava sıcaklığı gibi dış iklimsel elemanların etkisinden yarar sağlayan pasif sistemler olarak tasarlanması zorunludur. Aktif sistemlere düşen görev payının minimuma indirgenmesi, yakıt kullanımında ekonomi sağlanmasının yanı sıra, daha küçük kapasitede sistemlere gereksinme duyulmasından ötürü, bu tür sistemlerin yapım ve bakım maliyetlerinin de önemli ölçüde azalmasını olanaklı

kılmaktadır. Yapının optimal pasif ısıtma ve iklimlendirme sistemi olma niteliğinin kazandırılmasının, yapının yapım maliyetine olan etkisinin öngörülen maliyet tavanını aşmayacak şekilde kontrol altında tutulabilmesi ise, tasarımcının malzeme seçiminde göstereceği titiz-

lik ile sağlanabilir.

Yapıyı güneş enerjisinden yarar sağlayan pasif sistemler olarak tasarlama görevini üstlenen tasarımcı ve yapımcılar, enerji ekonomisinin sağlanması ve aktif sistemlerin kapasitesinin belirlenmesi sürecinde önemli rol oynamakta-

dırlar. Yapıların güneş enerjisinden yararlanarak optimum pasif ısıtma ve iklimlendirme sistemleri olarak tasarımı ise yapıyı oluşturan tasarım değişkenleri (veya pasif sistem öğeleri için doğru değerlerin belirlenmesiyle olmaktadır [1].

2. YAPILARDA GÜNEŞ ENERJİSİNDEN YARARLANMADA ETKİLİ OLAN TASARIM PARAMETRELERİ

Isıtma ve iklimlendirme enerjisi korunumun da rol oynayan ve yapılarda güneş enerjisinden yararlanmada etkili olan başlıca parametreler olarak,

Yerleşme ölçeğinde

- Yer

- Bina aralıkları

Bina, hacim, eleman ölçeğinde

- Bina formu

- Bina yönlendiriliş durumu,

- Bina dış kabuğuna ilişkin optik ve termofiziksel özellikler ele alınabilir.

2.1. YERLEŞME ÖLÇEĞİNDEKİ TASARIM PARAMETRELERİ (YER, BİNA ARALIKLARI)

Yer, iklim ve hava kirliliği kontrolünde etkili olan bir tasarım değişkenidir. Bu değişken, yere parçasının eğimi, baktığı yön, yamaçtaki konumu ve örtüsü (veya

güneş ışınımı yansıtma özelliği) gibi bir grup alt değişkenler bütünüdür. Bu değişkenlere ilişkin en uygun değerler, yörede geçerli olan iklimsel koşullar ve insan ihtiyaçlarına bağlı olarak belirlenirler ve yerleşmeler için en uygun olan bölgeleri tanımlarlar. Yerleşme bölgeleri için iklimsel etkilerin optimizasyonunu hedefleyerek yapılan doğru bir yer seçimi, yapma ısıtma ihtiyacının ve buna bağlı olarak enerji-yakıt harcamalarının minimize edilmesi ve hava kirliliğinin önlenmesine olanak verir. Ayrıca doğru bir yer seçimi, maksimum bina yoğunluğunu insan sağlığından ödün vermeksizin gerçekleştirerek arazinin rasyonel kullanımının sağlanmasına ve sağlıklı ve konforlu açık mekanların oluşturulmasını sağlar.

Yerleşme bölgeleri için doğru

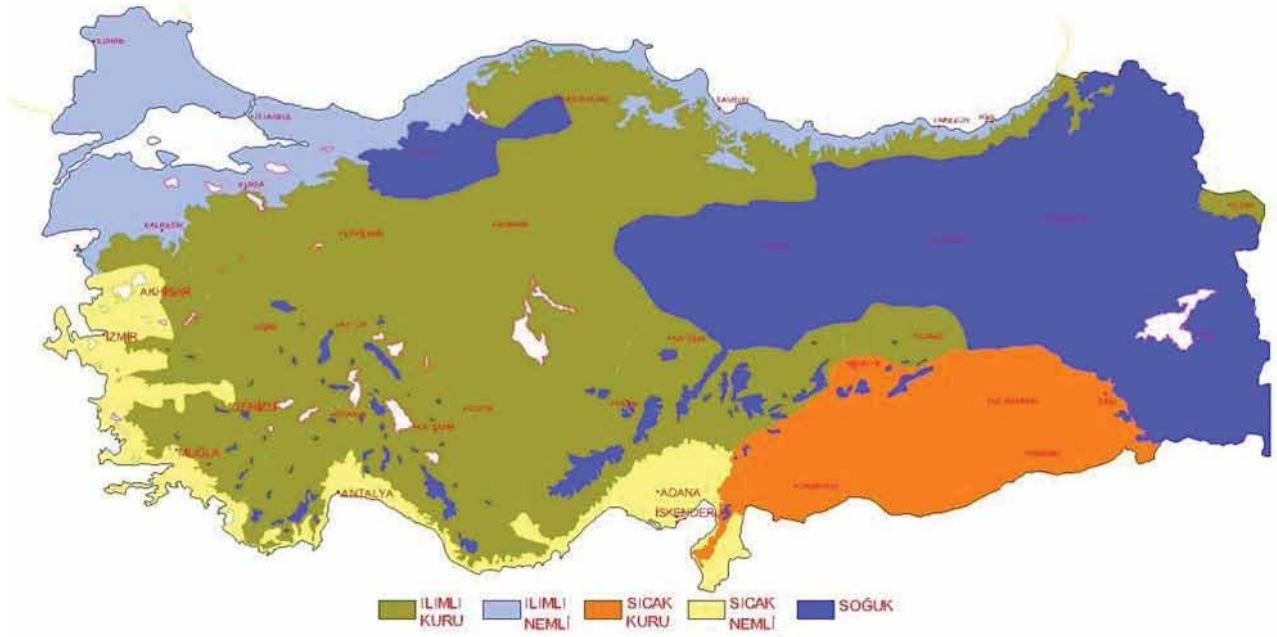
bir yer seçimini gerçekleştirilmesinde izlenen yol aşağıda açıklanmıştır[2, 3].

o Yöresel İklimsel Analizler ve İklimsel Karakterin Belirlenmesi;

İklimsel analizler kapsamında yöresel hava sıcaklığı, hava nemliliği, güneş ışınımı ve rüzgâr analizleri yer almaktadır. Yıl içindeki saatlik hava sıcaklığı ve nemlilik değerleri ve bunların değişiminin insan konforu açısından değerlendirilmesi sonucunda

- Yöresel olarak ısıtmanın istendiği ve istenmediği dönemler ve

- Yörenin iklimsel karakteri belirlenir. Meteorolojik analizlere bağlı olarak Türkiye, ılımlı-nemli, ılımlı-kuru, soğuk, sıcak-nemli ve sıcak-kuru olmak üzere 5 iklim bölgesine ayrılmaktadır (Şekil 1) [4].

Şekil 1. Türkiye'nin İklim Bölgeleri [4]

Güneş ışınımı analizleri, farklı eğim ve yönlendiriliş durumlarına sahip yüzeylerin güneş ışınımı kazançlarını belirlemek amacı ile yapılmaktadır. Güneş ışınımı kazancı açısından arazi üzerinde yerleşmeye 1., 2., 3., ve 4. derecede uygun yön sektörleri Tablo 1'de verilmektedir[3].

Tablo 1. Arazi Parçalarının Güneş Işınımı Kazancı Açısından Yerleşmeye Uygunluk Dereceleri.

Bölgenin yerleşmeye uygunluk derecesi	Bölgenin yerleşmeye uygun sektörü sınırları	Sektörü tanımlayan yön
I	$W \leftarrow 56^{\circ}15^1 - S - 56^{\circ}15^1 \rightarrow E$	S
II	$N - 56^{\circ}15^1 \rightarrow W \leftarrow 56^{\circ}15^1 - S - 56^{\circ}15^1 \rightarrow E \leftarrow 56^{\circ}15^1 - N$	W, E
III	$W \leftarrow 56^{\circ}15^1 - \leftarrow 33^{\circ}45^1 - N - 33^{\circ}45^1 \rightarrow - 56^{\circ}15^1 \rightarrow E$	NW, NE
IV	$W \leftarrow 33^{\circ}45^1 - N - 33^{\circ}45^1 \rightarrow E$	N

Rüzgar analizleri ise gerek ısıtmanın istendiği gerekse istenmediği dönemlerde etkili olan 1., 2., 3.derecedeki hakim rüzgarların yön ve hızlarının belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır.

o Yerleşme Biriminin Yer Alacağı Araziye İlişkin Analizlerin Yapılması

Bu çalışmaların kapsamında aşağıdaki adımlar yer almaktadır.

a) Eğim analizlerinin yapılması: Yerleşilebilir arazi parçası eğim

açısı olarak 0° - 24° arası ele alınmaktadır. Eğim açısı 24° 'yi geçtiği zaman bu eğimdeki arazi üzerinde yer alacak yapının inşa edilmesi güçleşmekte ve maliyeti artmaktadır. Eğim açısı 0° - 6° arasında olan arazi parçaları ise düz olarak kabul edilmektedir.

b) Güneşlenme analizlerinin yapılması: Bu analizler arazi parçalarının güneş ışınımı kazancı açısından yerleşmeye uygunluk derecelerinin belirlenmesi için yapılır. Yerleşme biriminin yer alacağı düşünülen arazi üzerinde Tablo 1'de verilen yerleşmeye uygun sektör sınırlarına bağlı olarak bölgenin yerleşmeye uygunluk derecesi belirlenir.

c) Rüzgar analizlerinin yapılması: İklim bölgelerine bağlı olarak verilen yörelere ait 1. ve 2. Derecede hakim rüzgarlar dikkate alınarak, bu rüzgarları alan ve almayan bölgeler tespit edilir.

o İklimsel Analizler ve Araziye İlişkin Analizlere Bağlı Olarak Yerleşme Birimleri İçin Uygun Yerleşme Bölgelerinin Seçilmesi

Yamaçlardaki yerleşmeler için uygun yer seçiminde öncelikle termal kuşak belirlenmelidir. Termal kuşak, iklimsel etkiler açısından, her yamaç için yamacın en ılımlı olma niteliğine sahip parçasıdır. Ayrıca termal kuşak, herhangi bir yörede en düşük kot sayılabilecek vadi tabanı ile en yüksek kot sayılabilecek tepe arasında kalan kota sahip yamaçlar olarak ifade edilebilir. Arazi parçasının termal kuşağa bağlı olarak konumunun belirlenmesinde ele alınacak ilkel iklim bölgelerine göre aşağıda açıklanmıştır.

ılımlı iklim bölgelerinde, ısıtmanın istendiği dönemde maksimum güneş ışınımı kazancını sağlayan yön ve eğim kombinezonunu gerçekleştiren arazi parçası yerleşme açısından uygundur. Rüzgardan kış aylarında, fazla nemliliği ve hava kirliliğini dağıtmada yararlanabilir.

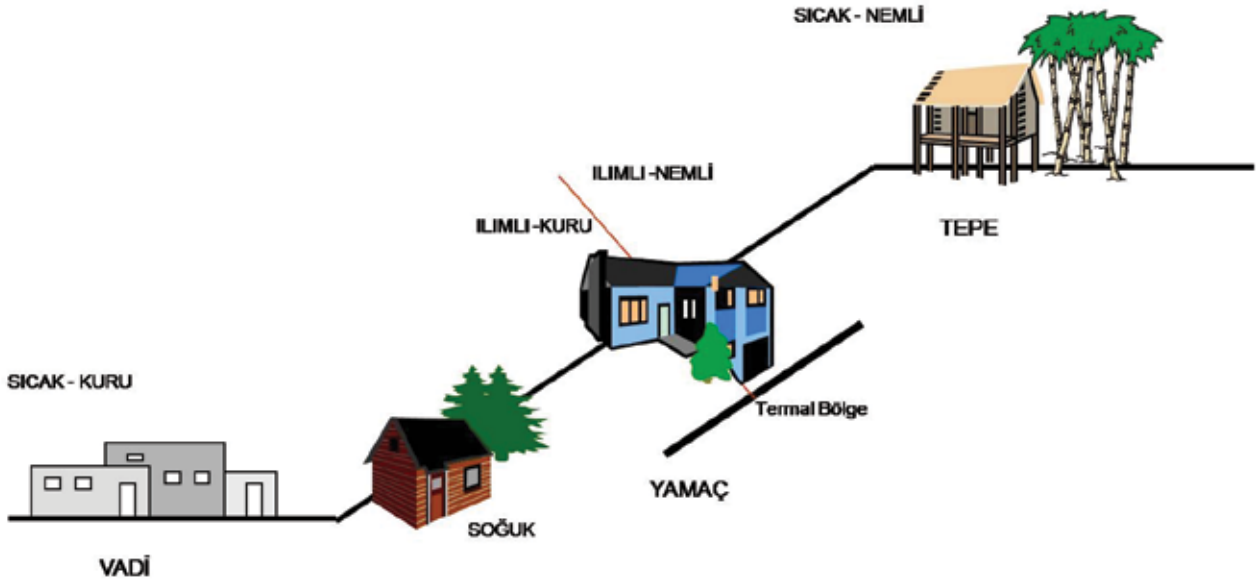
Rüzgar, güneş ışınımı ve hava sıcaklığının etkisini azalttığından ısıtmaya ihtiyaç duyulan dönemde, rüzgârdan korunmak gerekir. Termal kuşakta rüzgar etkileri maksimum düzeyde değildir. Rüzgarın tepedeki etkisi maksimum olur. Yeryüzeyinden uzaklaştıkça rüzgârın hızı artar. Ayrıca tepelerde rüzgârın hızını kesecek doğal engeller de yoktur. Bu nedenle termal kuşak ılımlı iklim bölgeleri için en uygun yerleşme noktalarıdır. ılımlı nemli iklim bölgelerinde yaz aylarında nemliliğin yarattığı konforsuzluğu dağıtma açısından rüzgâra ihtiyaç duyulmaktadır. ılımlı kuru iklim bölgelerinde ise rüzgârın iklimsel konforu restore edici bir etkisi yoktur. Nem oranını yükseltmek gerekir. Bu nedenle ılımlı nemli iklim bölgeleri için termal kuşağın üst noktaları, ılımlı kuru iklim bölgeleri için ise termal kuşağın alt noktaları en uygun yerleşme noktalarıdır

Soğuk iklim bölgelerinde, ısıtmanın istendiği dönemde güneş ışınımı kazancı maksimize edilmelidir. Rüzgarın ısı kayıplarını artırıcı etkisi sebebi ile, bu iklim bölgesinde rüzgardan korunmak (rüzgarın sadece hava kirliliğini azaltıcı etkisinden yararlanmak) gerekir. Bu nedenle, yamacın alt noktalarına yerleşmek uygun olmaktadır

Sıcak kuru iklim bölgelerinde, ısıtmanın istendiği dönemde arazinin güneş ışınımı kazancı maksimum, istenmediği dönemde minimum olmalıdır. Bu iklim bölgesinde rüzgardan korunmak (ancak rüzgarın karakteri değişti-rilebiliyorsa yararlanmak) gerekir. Rüzgârdan hava kirliliğini dağıtmada yararlanabilir. Sıcak kuru

iklim bölgeleri için en uygun yerleşme alanları vadi tabanlarıdır.

Sıcak nemli iklim bölgelerinde, nemin yarattığı konforsuzluğu önlemede rüzgârdan maksimum yararlanılmalıdır. Yerleşme dokusu seyrek ve rüzgâra açık olmalıdır. Bu nedenle tepelere yerleşmek uygun olmaktadır [1,2,3]. Şekil 2'de farklı iklim bölgeleri için uygun arazi parçaları verilmiştir [4].

Şekil 2. Farklı iklim bölgeleri için uygun arazi parçaları [4].

Yerleşme birimi dokusu, iklim kontrolünde etkili olan bir tasarım değişkeni olması nedeniyle yerleşme birimi ölçeğindeki yapma çevreye pasif ısıtma ve iklimlendirme sistemi olma niteliğini kazandırır. Bina boyutları, bina aralıkları (binalar arasındaki uzaklıklar) ve binaların birbirine göre konumları yerleşme birimi dokusunun fiziksel bileşenleridir. Değişik nüfus yoğunluğuna, bina boyutlarına ve bina aralıklarına sahip yerleşme birimi dokularından, güneş ışınımı ve rüzgar etkilerini optimize eden yerleşme birimi dokusunun seçilmesi, enerji korunumu açısından

gerekli olmaktadır.

Binalar, aralarındaki uzaklıklara (aralıklara) yüksekliklerin ve birbirlerine göre olan konumlarına bağlı olarak, birbirleri için güneş ışınımı ve rüzgâr engelleri olarak işlev görebilirler. Güneş ışınımının ısıtıcı etkisinin maksimize edilmesi, tüm güneşli saatler boyunca cephelerin direkt güneş ışınımı etkisinde kalmaları sağlanarak gerçekleştirilebilir. Bu durumu gerçekleştirmek, bina aralıklarının, binaların birbirleri için güneş engelleri teşkil etmemelerini sağlayan sınır değerlerin bilinmesi ile olanaklıdır.

Güneş ışınımının ısıtmanın istendiği dönemde cepheleri en üst şiddette etkilemesi istendiğinden, bina aralıkları komşu (veya çevre) binaların verdiği en uzun gölgeli alan derinliğine eşit ya da bu gölge derinliğinden fazla olmalıdır. Güneş ışınımının ısıtıcı etkisinin maksimizasyonu açısından bina aralıklarını belirlemek için gölgeli alan derinliklerini belirlemek gerekir. Tablo 2, gölgeli alan derinliklerinin diğer bir deyişle bina aralıklarının belirlenmesinde etkili olan faktörleri vermektedir.

Tablo 2. Gölge alan derinliklerinin (Bina Aralıklarının) Belirlenmesinde Etkili Olan Faktörler.

Yöresel faktörler	Araziye ilişkin faktörler	Binaya ilişkin faktörler	Güneş-bina ilişkisini kuran faktörler
<ul style="list-style-type: none"> • Yörenin enlemi • Yörenin iklim türü 	<ul style="list-style-type: none"> • Arazinin yönü • Arazinin eğim açısı 	<ul style="list-style-type: none"> • Binaların yönlendiriliş durumları • Bina yükseklikleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Profil açısı

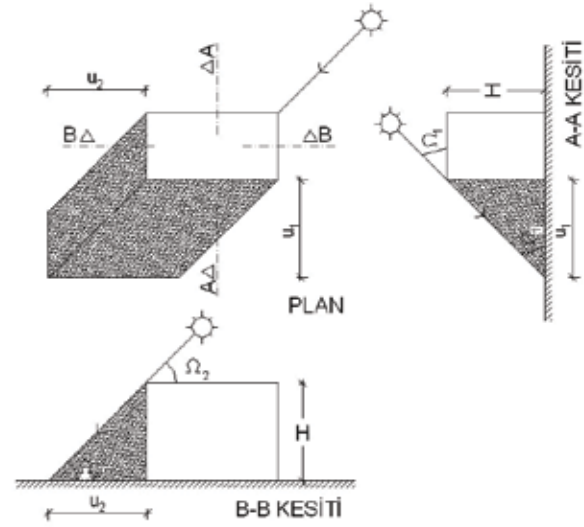
Gölgeli alan derinliklerini belirlerken, cephelere dik konumdaki kesit çizimlerinde profil açılarının kullanılması uygundur. Profil açısı, güneş ışınının binanın ele alınan

cephesine dik olarak geçirilen kesit düzlemi üzerindeki izdüşümü ile yatay düzlem arasındaki açıdır. Herhangi bir yöne yönlendirilmiş bir binanın gün içerisinde herhan-

gi bir saat için yatay düzlemde oluşturduğu gölgeli alan derinliği aşağıdaki bağıntı yardımıyla hesaplanır (Şekil 3) [3].

$$u = \cot \Omega \cdot H$$

- u : Binanın etrafındaki zeminde oluşturduğu gölgeli alan derinliği
- Ω : Ele alınan saatte cephenin baktığı yöne bağlı olarak belirlenen profil açısı
- H : bina yüksekliği

Şekil 3. Bir binanın yatay düzlemde oluşturduğu gölgeli alan derinliklerinin hesaplanması [3]

Bina aralıklarının belirlenmesinde, ısıtma ekonomisinin yanısıra, arazinin daha rasyonel kullanılabilmesi de düşünülecek olursa, profil açılarının çok düşük olduğu güneş doğuşu ve güneş batışı saatleri ile gölgeli alan derinliğinin, arazinin eğimine bağlı olarak sonsuz veya çok fazla olduğu saatler dışında kalan saatlerde oluşan profil açıları, kabul edilebilir sınır gölgeli alan derinlikleri ve bina aralıkları için uygun sınır değerlerin belirlenmesinde kullanılacak profil açıları olarak ele alınmalıdır.

2.2. BİNA ÖLÇEĞİNDEKİ TASARIM PARAMETRELERİ (BİNA FORMU, YÖNLENDİRİLİŞ DURUMU, BİNA KABUĞU)

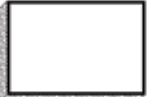

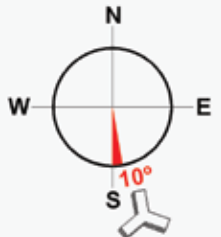

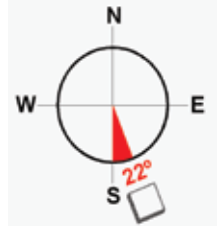
Binaların formları, enerji korunumu

açısından, ısıtmanın istenmediği dönemde minimum ısı kazancı, ısıtmanın istendiği dönemde maksimum ısı kazancı sağlayacak şekilde seçilmelidir. Rüzgarın ısı kayıplarını artırıcı etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Soğuk ve sıcak kuru iklim bölgelerinde rüzgara geniş cephe vermeyen bina formları, sıcak nemli iklim bölgelerinde rüzgara geniş açıklık veren bina formları, ılımlı nemli iklim bölgelerinde ise ısıtmanın istenmediği dönemde rüzgara geniş açıklık veren bina formları tercih edilmelidir. Binaların yönlendirilmesinde yöne göre değişkenlik gösteren iklim elemanları (güneş ışınımı, rüzgar) etkili olmaktadır. Yıl boyunca güneş ışınımı etkilerini optimize edecek bir yönlendirme

ele alınmalıdır. İklim bölgelerine göre uygun bina formları ve yönlendiriliş durumları tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3. Farklı iklim bölgelerine göre bina formları ve yönlendiriliş durumları [4]

İKLİM BÖLGESİ	BİNA FORMU	BİNA YÖNLENDİRİLİŞİ (optimum yön)
SICAK NEMLİ (Pilot şehir: Antalya)	Rüzgara açık yüzeyli, uzun dikdörtgene yakın 	
SICAK KURU (Pilot şehir: Diyarbakır)	Avlulu, kare tabanlı, avlulu mekana açık yüzeyli 	
ILIMLI KURU (Pilot şehir: Ankara)	Isıtmanın istendiği dönemde rüzgara kapalı, kareye yakın kompakt 	
ILIMLI NEMLİ (Pilot şehir: İstanbul)	Isıtmanın istenmediği dönemdeki rüzgara geniş yüzeyli, dikdörtgen ya da serbest planlı 	
SOĞUK (Pilot şehir: Erzurum)	Rüzgara az yüzey veren, dış yüzeyi minimize eden, kompakt, kare vb. tabanlı 	

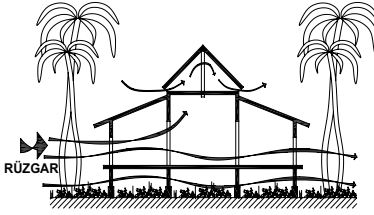

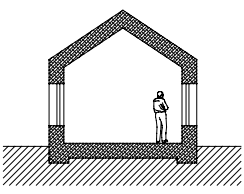
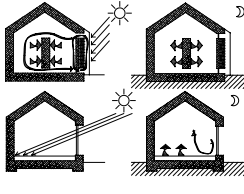

Yapı kabuğu optik ve termofiziksel özellikleri ile tanımlanmaktadır. Yapı kabuğu optik ve termofiziksel özellikleri, yapı kabuğunun birim alanından, dış hava sıcaklığı ve güneş ışınımı etkileriyle, kazanılan ve yitirilen ısı miktarlarının belirleyicileridir. İstenen, iç çevrede iklimsel konfor (termal konfor) durumunun sürekli olarak gerçekleştirilmesidir. Ancak, yöresel iklimsel

koşulların şiddetine bağlı olarak pasif ısıtma ve iklimlendirme ile iç çevrede yılın yalnız belirli dönemlerinde iklimsel konfor durumu oluşturulabilir. Yılın diğer dönemlerinde ise, iç çevrede oluşan iklimsel durumun konfor durumundan farklılık göstermesi nedeniyle yapma ısıtma ve iklimlendirme gerekli olmaktadır. Amaç minimum yapma ısıtma ve iklimlendirme

enerjisi tüketimine dayalı konforlu bir iç çevre yaratma olduğundan, yapı kabuğunun minimum yapma ısıtma ve iklimlendirme takviyesine ihtiyaç duyulmasına olanak veren optimal pasif sistem ögesi olarak işlevini yerine getirmesi sağlanmalıdır. Tablo 4. İklim bölgelerine göre tercih edilebilecek yapı kabuğu özelliklerini özetlemektedir[5].

Tablo 4. İklim bölgelerine göre tercih edilebilecek yapı kabuğu özellikleri[6]

Sıcak nemli iklim bölgesi		Duvarlar: Isı depolama kapasitesi düşük, açık renkli, güneş ışınımı yansıtırlığı yüksek duvarlar, hafif konstrüksiyon Pencereler: İç ve dış mekan arasında hava hareketlerine izin veren direkt güneş ışınımından korunma amacı ile gölgelendirilen, geniş açıklıklar Çatılar: Hava hareketine izin veren yükseltilmiş eğimli çatı
Sıcak kuru iklim bölgesi		Duvarlar: Günlük dış hava sıcaklıkları değişiminin büyük olması nedeni ile termal kütle etkisi sağlayan (ısı depolama kapasitesi yüksek) masif duvarlar Pencereler: Avlu yönünde büyük, dış cephede küçük açıklıklar Çatılar: Güneş ışınımının ısısal etkisini azaltan düz çatılar
İlımlı iklim Bölgeleri		Duvarlar: İç mekanda konfor koşullarını sağlayacak yalıtım değerine sahip duvarlar Pencereler: Gerekli ısı kontrolünü sağlayacak büyüklükte açıklıklar Çatılar: Uygun izole edilmiş eğimli çatı
Soğuk iklim Bölgesi		Duvarlar: Isı depolama kapasitesi yüksek, iyi izole edilmiş masif duvarlar Pencereler: İyi izole edilmiş, gerektiğinde çok katlı camlı açıklıklar Çatılar: İyi izole edilmiş, eğimli çatı

3. GÜNEŞ ENERJİSİNDEN YARARLANMADA PASİF SİSTEM UYGULAMALARI

Yapılarda enerji tasarrufu elde etmeye yönelik olarak uygulanan pasif güneş sistemlerinin, temel özelliği ısıtmaya ihtiyaç duyulan dönemde güneş ışınımından ısı kazançlarını maksimize etmek, ısıtmaya ihtiyaç duyulmayan dönemde (soğutma dönemi) ise minimize etmektir. Pasif bir güneş konutunun temel hedefi, iklim kontrolü, ısı konforunun sağlanması ve enerji tasarrufu sağlanmasıdır. Diğer bir deyişle, pasif güneş yapıları, enerji harcayan aktif iklimlendirme sistemlerini işin dışında tutarak, binanın yönü, konumu, formu, yapı kabuğunun optik ve termofiziksel özellikleri gibi tasarım parametrelerinin, güneş enerjisinden optimum yarar sağlamayı amaçlayan değerleri ile iç mekânlarda ısı konfor koşullarının yılın her döneminde sağlanmasını gerçekleştiren sistemler bütünüdür. Yapı içinde konfor koşullarının gerçekleştiği durumlarda insanın psikolojik, fizyolojik ve entelektüel performansı maksimum düzeye erişir. Isıl konfor koşullarının, insanın yaşam sistemi, ısı konfor durumu, pasif ısıtma ve soğutma sistemi, pasif ısıtma ve soğutma sistemi tasarım süreci ile olan dörtlü ilişkisinden ötürü pasif ısıtma ve soğutma sürecinde bağlayıcı bir karakter gösterdikleri vurgulanabilir. Pasif ısıtma ve soğutma sistemleri aracılığıyla güneş enerjisinden yarar sağlayan yapılarda genel olarak,

Isıtmanın istendiği dönemde,

- İç mekândan dış mekana ısı geçişini azaltmak,
  - Dış hava akımlarını ve hava sızıntılarını azaltmak,
  - Güneş ışınımı yoluyla ısı kazançlarını arttırmak
- Soğutmanın istendiği dönemde,
- Dış mekândan iç mekana ısı geçişini azaltmak,
  - Hava sızıntısını azaltmak,
  - Doğal havalandırmayı, ışınım veya buharlaşma yoluyla soğutmamayı sağlamak,
  - Güneş ışınımı kazançlarını azaltmak önem kazanmaktadır [6].

Yukarıdaki hedeflere yönelik olarak, güneş ışınımından yararlanma yönünden güneş yapılarında yaygın olarak kullanılan pasif sistemler,

- Doğrudan kazanım sistemleri,
  - Dolaylı kazanım sistemleri,
  - İzole edilmiş kazanım sistemleri,
  - Sürekli dolaşım halkası sistemleri
- olarak gruplandırılmaktadır[6].

3.1. DOĞRUDAN KAZANIM SİSTEMLERİ (DK)

Doğrudan kazanım sistemlerinde, binanın kendisi güneş enerjisi toplayıcısı olarak bütünüyle doğrudan kazanım sistemi olarak düşünülebilir. Güneş ışınımı güneşe yönlendirilen pencerelerden veya direkt güneş ışınımı alabilen herhangi yapı kabuğu boşluklarından içeri girerek duvar ve/veya ısı depolama işlevi görecektir yüzey

üzerine gelir. Bu sistemlerde çoğu zaman duvar veya zeminin üst yüzeyi, güneş ışınımını yutan ve duvar içine ileten koyu renkli seçici bir malzemeyle kaplanmaktadır. Sistemde depolanan ısı doğal bir prensibin (termodinamik) sonucu olarak sıcaklığı yüksek taraftan sıcaklığı daha düşük tarafa doğru akar. Doğrudan kazanım sistemlerinde pencerelerden güneş ışınımı kazanımı ve etkinliği, güneşe ve güneşe yakın yönlendirilmiş geniş pencere kullanımı ile sağlanmaktadır. Bu sistemlerde soğutma istenen dönemde (yaz döneminde) aşırı ısınma önlenmelidir. Bunun için güneş kontrolü sistemlerinin kullanılması gereklidir [7]. Doğrudan kazanım sisteminde, soğutmaya ihtiyaç duyulan yaz döneminde aşırı ısı kazanımından korunmak ve bütün sistemin performansını arttırmak için, doğrudan kazanım toplayıcılarında güneş kontrolü elemanlarının kullanılması gereklidir. En etkin güneş kontrolü elemanları binanın dışında konumlanan, basit asılı elemanlar (sabit ya da hareketli), ızgara kafes, bitkilendirme (yaparak döken vb.), tente, panjur (yatay, düşey, sabit veya hareketli) ve saçaklar olabilmektedir. İç gölgeleme elemanları, genellikle dıştaki elemanlar kadar etkili olmamakla birlikte, bu elemanların kontrolü ve onarımı daha kolaydır [7]. Doğrudan kazanım sisteminde diğer önemli bir konu da yalıtımdır. Depolayıcı duvarların ve döşemenin

yalıtılması ısı kayıplarının azaltılması için gereklidir. Kış gecelerinde içeriden dışarıya ısı kayıplarının önlenmesi, yaz günlerinde ise aşırı ısınmanın önlenmesi için toplayıcı elemanlara da hareketli yalıtım uygulanmalıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Doğrudan kazanım sistemi [6]

3.2. DOLAYLI KAZANIM SİSTEMİ (DLK)

Dolaylı kazanım sistemleri, ısı depolayıcı bir kütlein güneşten doğrudan kazandığı ısının daha sonra yaşama alanlarına dağıtılmak üzere toplanması ve depolanması prensibine dayanır. Dolaylı kazanım sistemlerinde ısıtmanın istendiği dönemde (kış dönemi) güneş ışınımı toplayıcıdan geçer, ısı kütle duvarı tarafından emilerek, duvarı ısıtır. Isıl kütle olarak işlev gören duvar tarafından depolanan ısı bitişikteki yaşam alanına geçer ve bu alanı ısıtır. Sistem gece boyu yaşam alanına yeterli ısıyı sağlar. Işık, görüntü ve/veya gün boyu ısıtma sağlamak için ısı depolama kütlesi içerisine yerleştirilen pencereler opak alanın etkisini azaltabilmektedir. Isıtmaya ihtiyaç duyulmayan soğutma döneminde aşırı ısınmadan korunmak için güneşe bakan toplayıcıda güneş

kontrolü sağlanmalıdır [8].

Dolaylı Kazanım sistemlerinin yaygın olarak kullanılan üç türü vardır:

- Masif Depolayıcı Duvar Sistemi (Trombe Duvarı)
- Su Duvarları
- Çatı Havuzu sistemleri

Masif Depolayıcı Duvar Sistemi (Trombe Duvarı)

Trombe duvarı, genel olarak, güneşe yönlendirilen dış cephesi koyu renkli ve cam ile kaplı olan, cam tabakası ile arasında hava boşluğu bulunan masif bir duvardır. Güneş ışınımı camdan geçerek koyu renkli tabaka tarafından emilir, duvar içinde depolanır ve yavaş bir şekilde duvardan yaşama hacmine doğru yönlendirilir. Trombe duvarının alt ve üst kısmındaki menfezler aracılığı ile duvar

ve cam tabakası arasındaki hava akımları ile iç mekanın ilişkisi sağlanmaktadır. Kış günü, camdan geçen güneş ışınımı etkisiyle cam ve duvar arasındaki hava ısınarak yükselir ve üstteki menfezden içeriye aktarılır, iç mekanda hareket eden sıcak hava mekanı ısıtır, sıcaklığı düşünce alttaki menfezden tekrar cam ve duvar arasına aktarılır. Ayrıca gün boyunca güneş ışınımını depolayan duvar gece ısıyı mekana ileterek de mekanın ısıtılmasını olanaklı kılar. Kış gecesi ısı kayıplarını önlemek için menfezler kapatılır (Şekil 5).

Isıl Depolayıcı Su Duvarları

Güneş enerjisini duvarlar aracılığı ile depolamanın değişik bir türü, içi su dolu kapların güneş ışınımına karşı yerleştirilmesidir. Steve Baer tarafından 1970 yılında geliştirilen

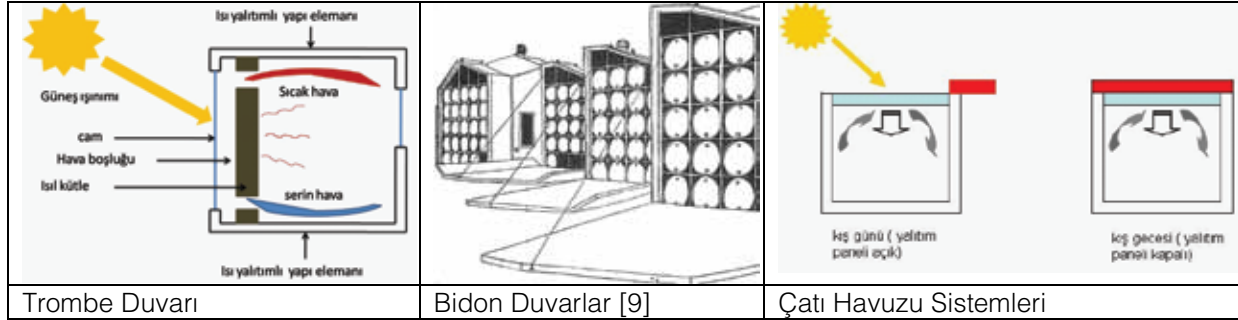
“bidon duvar” bu tür depolayıcı sistemler için açıklayıcı bir örnektir (Şekil 5). Su ile dolu çelik bidonlar sıra halinde, bir cam yüzeyin iç kısmına yerleştirilmiştir. Güneşe dönük yüzü siyaha boyalı bidonlar gün boyunca güneş ışınımını toplayarak depoladıkları ısıyı gece saatlerinde iç mekana aktarır. Masif bir yığma duvardan oluşan depolayıcılarda olduğu gibi depolanan

ısı yaşam alanlarına yayılarak hızlı bir ısınma sağlar. Isıl depolayıcı su duvarlarının Trombe duvardan farklı ısı depolamada masif kütle yerine su kullanılmasıdır [6].

Çatı Havuzu Sistemleri

Çatı, yapı kabuğunun gökyüzüne ve güneş ışınımına maruz kalan bölümü olarak, özellikle tek katlı yapılarda pasif kazanım potansiyeli yüksek bir yapı elemanıdır. Tek katlı bir yapının ısı kazanımının büyük bir bölümü çatıdan kaynaklanır. Aynı şekilde ısı kayıplarına da yol açacağından, uygun tasarlanmazsa yapının pasif sistem olarak göstereceği per-

formansı olumsuz etkileyebilir. Bu sistemler pasif soğutma açısından büyük olanaklar sağladığından sıcak bölgelerde tercih edilir. Çatı havuzu sistemleri, yatay toplayıcılık özelliğinin kullanıldığı, ısı depolayıcı olan suyun aynı zamanda toplayıcı olduğu sistemlerdir. Su, özel hazneler içinde bulunabileceği gibi, koyu renk emici bir yüzeye sahip çatı döşemesi üzerinde de taşınabilir. Bu nedenle, çatı konstrüksiyonu belirlenen sisteme göre tasarlanmalıdır. Çatı havuzu sistemlerinde kış gecesinde ısı kayıplarını önlemek, yaz gününde ise aşırı ısınmayı önlemek için su tabakasının üzeri hareketli yalıtım katmanı ile kapatılmalıdır (Şekil 5).

Şekil 5. Dolaylı Kazanım Sistemleri

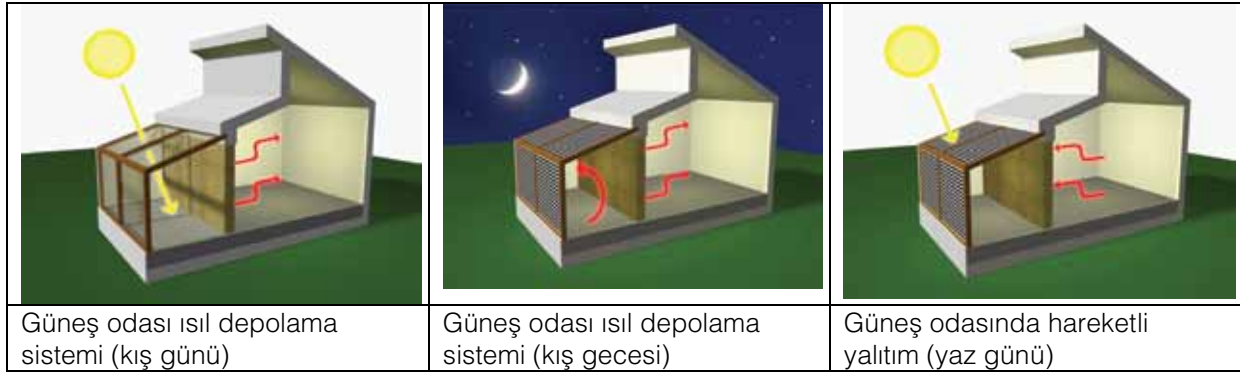
3.3. İZOLE KAZANIM SİSTEMLERİ (İK)

İzole Kazanım Sistemleri, yapı kabuğunun bütünü oluşturarak kapalı sisteme dışarıdan eklenen ikincil bir hacimle oluşturulan sistemdir. Güneş odası olarak da adlandırılan bu sistem, yapının bir bölümü olabileceği gibi, yapıya ek olarak yapılan veya binayı tamamlayan ve genellikle şeffaf (cam) kabukla örtülü bir hacimdir. Bu bölüm binanın yaşama alanları ile

değişken bir bağlantı halindedir. Eklenmiş güneş odası tarafından toplanan güneş enerjisi, güneş odasının ısıtılması ve komşu yaşam alanlarının ısıtılması için kullanılır. Güneş enerjisinin depolanması ve dağıtım şekilleriyle belirlenen ve her biri yapıyı ve kontrolü açısından diğerinden farklı alt sistemler bulunur. Eklenmiş güneş odaları genel olarak iki temel şekilde olabilir. Birincisi ve en yaygını, güneş odasının zemin seviyesinin komşu mekan kotu ile aynı veya sadece

biraz altında ya da üstünde olduğu şekildedir. İkincisi zemin kotunun altında, alçaltılmış güneş odasıdır ve yanındaki yaşama alanının altında yer almaktadır. Bu ikinci tip, kışın etrafını saran toprağın sıcaklığına bağlı olarak ısı kayıplarının azaltılması, yüksek hacim boşluğu gibi avantajlara sahiptir. Doğru tasarlanırsa ve kontrol edilirse güneş odasındaki depolama kütlesi aynı zamanda yazın soğutmaya yardımcı olabilir. Yazın menfezlerden gece saatlerinde serin havanın

girmesine izin verilerek, ısıl kütle-ğuma miktarı düzenli güneş kont- aşırı ısınmaya önlemede hareketli nin soğuması sağlanabilir. Bu so- rolü ile etkin hale getirilebilir. Yazın yalıtım etkilidir (Şekil 6).

Şekil 6. İzole Kazanım Sistemleri [6]

3.4. SÜREKLİ DOLAŞIM HALKASI SİSTEMLERİ (SDH)

Sürekli dolaşım halkası sistemleri (Terminosifon Sistemler), genellikle ısıtma için kullanılırlar. Sistemdeki temel eleman güneş toplama panelidir. Bu panellere Terminosifon Akım Paneli (TAP) denir ve bunlar aktif güneş paneli toplayıcılara benzerdir. TAP' lar düşey ve eğimli biçimde dış cepheye monte edilebildiği gibi belirli bir açıyla zemin kotunun altına da yerleştirilebilir. Sürekli dolaşım halkası sistemleri ısınan havanın yükselme prensibine dayanarak işlev görür. Sürekli

dolaşım halkası toplayıcısı güneş ışınımının emici yüzeye gelmesini ve ısı kazancına dönüşmesini sağlar. TAP içinde ısınan hava yükselir ve üst taraftaki menfezden yaşama alanına iletilir, mekanda sıcaklığı düşen hava panelin altındaki menfezden tekrar panele döner. Bu sistemlerde ısı enerjisinin muhafaza edilmesinde ısı taş depoları da kullanılabilir. Sürekli dolaşım halkası sistemlerinde ısıtma döneminde, güneş ışınımı TAP'ın toplayıcısı aracılığıyla emici yüzeye iletilerek ısıya dönüşür. İletici olarak kullanılan metaller ısıyı iyi iletmediğinden emicinin etra-

fındaki hava hızlıca ısınır ve çıkış menfezinden geçerek panel içinde yükselir. Daha serin olan hava panel girişine itilir ve gündüz saatlerinde devam eden bir ısı döngüsü oluşur. Sürekli dolaşım halkası sistemleri soğutma döneminde çalıştırılmazlar. Düşey panel alt sistemlerinde TAP' la yaşama alanı ve depolama elemanlarının ilişkisi kesilmelidir. Bu işlem menfezlerin kapatılmasıyla olur. Bu şekilde fazla ısının yaşama alanına iletilmesi engellenmiş olur. Buna ek olarak, TAP' ın güneş kontrolü sağlanmalıdır (Şekil 7) [6,10].

Şekil 7. Sürekli dolaşım Halkası Sistemlerine ilişkin uygulama örneği alternatifleri [6]

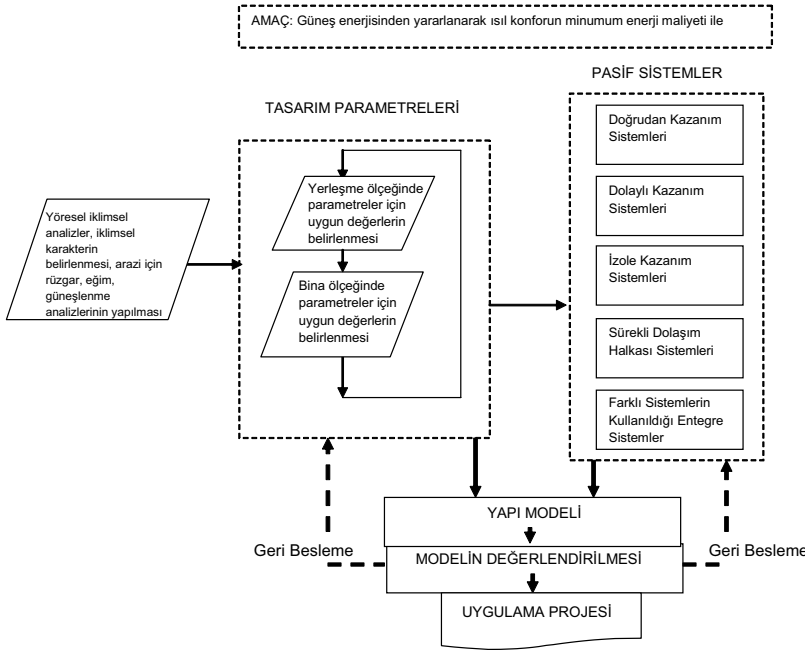

5. SONUÇ

Zengin bir güneş enerjisi potansiyeline sahip ülkemizde enerji ve çevre sorunlarının çözümünde en etkili yollardan birisi pasif sistemler aracılığı ile güneş enerjisinden yapılarda maksimum yararlanma yollarını araştırmaktır. Bu çalışmada açıklanan pasif güneş enerjisi sistemleri tasarım sürecinde ayrı ayrı kullanıldığı gibi bazıları entegre edilerek de kullanılabilir. Yapının ısıtma ve soğutma işlevleri açısından tasarım parametreleri için uygun değerler kombinasyonları belirlendikten sonra, yapı mo-

delinin kurulması ve değerlendirilmesi gerçekleştirilmelidir. Burada değerlendirme süreci, tasarım sürecinin bir alt süreci olarak ele alınmalıdır. Bu tür bir değerlendirme, uygulama projesi aşamasında, güneş enerjisinden yararlanan pasif sistemlerin gerçekleştirilmesi için doğru kararların alınması açısından önem taşımaktadır. Değerlendirme sonucunda yapının ısı konfor koşullarının sağlandığı ve enerji korunumu açısından istenen performansı gösterdiği sonucuna varılırsa uygulama projesi ve yapım aşamalarına geçilebilir. Aksi takdirde, yapıya ilişkin tasarım parametre değerlerinin hangisin-

de düzeltme yapılacağına karar verilmesi ve istenen performans sağlanana kadar düzeltme işleminin tekrarlanması gerekmektedir. Şekil 8, tasarım sürecini şematik olarak özetlemektedir. Güneş enerjisinden pasif yarar sağlayan yapıların ülkemizde yaygınlaşması, yapı sektöründe ihtiyaç duyulan enerjinin minimum maliyetle sürekli olarak sağlanabilmesine olanak vererek, yapı sektöründe elde edilecek enerji tasarrufunun başka sektörlerde de aktarılmasına ve dolayısıyla ülke enerji ekonomisinin geliştirilmesinde önemli atılımların yapılmasını olanaklı kılacaktır.

Şekil 8. Tasarım süreci

KAYNAKLAR

- [1] Koçlar, Oral, G., Environmental Control Studio, Passive Climatization, Ders Notları, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, 2003.
- [2] Koçlar, Oral, G., Akşit, Ş.F., Energy Efficient Settlement Unit Design to Reduce Urban Air Pollution, Livenarch 2001, Trabzon.
- [3] Berköz, ve diğ., 1995. Enerji Etkin Konut ve Yerleşme Tasarımı, TÜBİTAK-İNTAG 201, Araştırma Raporu, İstanbul, 1995.
- [4] Zeren, L. ve diğ., Fiziksel Çevre Kontrolü Ders Notları, Fiziksel Çevre Kontrolü Birimi, İ.T.Ü., İstanbul, 1990.
- [5] Özdemir, B., B., Sürdürülebilir Çevre İçin Binaların Enerji Etkin Pasif Sistemler Olarak Tasarlanması, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Danışman: Koçlar Oral, G.), 2005.
- [6] Efe, A. Pasif Güneş Evlerinde Bina Kabuğu Sistemi Tasarımı, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, (Danışman: Koçlar Oral, G.), 2009.
- [7] Chiras, D.D., The Solar House, Passive Heating and Cooling, Green Publishing Company, Kanada, 2002.
- [8] Hasting, S.R., Wall, M., Sustainable Solar housing, London, 2007.
- [9] Wachberger, M., Wachberger, H., Güneş ile İnşa Etmek: Pasif Güneş enerjisi Kullanımı, Çev. Gerçek, L., Akın, S., Maya, Ankara, 1988.
- [10] Koçlar Oral, G., Efe, A., Konutlarda Enerji Tasarrufu Sağlamada Güneş Enerjisinden Yararlanma, Tasarım, sayı, 199, s.90-93, İstanbul, 2010.

Kalite emek ister

<http://www.ceysayapi.com.tr>

evinize
gelen
gerçek
yaşam
gerçek
konfor

Doğru proje yönetimleri ve mevcut kaynaklardan daha etkin bir şekilde yararlanabilen organizasyonlara müşteri ihtiyacını daha iyi karşılamaktır.

Diclekent Bulvarı Diclekent Villaları 249. Sk. No: 10 Kayapınar / DİYARBAKIR

Tel: 0412 257 40 37-38 Fax: 0412 257 40 24

Kurumsal Belgeler Işığında “Kentsel Dönüşüm”: Nedir ? Ne Değildir?

Prof. Dr. Emre Madran

GİRİŞ

Ülkemizde zaman zaman hatırladığımız mekan tanımları vardır. Afetlerden sonra aklımıza düşen afete duyarlı alanlar, jeolojik sakinlik alanlar, kıymetini bir türlü bilemediğimiz tabiat parkları (genellikle mangal yapılacak mesire yeri olarak bilinir) ve içerdikleri endemik bitkiler; doğal hayatı koruma alanları, sulak alanlar (bataklık sanırsanız ama değildirler). Bazıları da ilk kez gündeme düştüğü için düşen bir “şey”in yarattığı şaşkınlığa neden olur. 1973 yılında kabul edilen 1710 sayılı yasayla “sit” tanımı geldiğinde birçok yönetici şaşırılmış, oldukça tek düzgeden bir “eski eser yaşamı”nın

neden böyle yabancı bir sözcükle rahatsız edildiğini anlayamamıştır. Hatta fay hattının zararlı olması nedeniyle kasaba dışına taşınması için bir kasabada Belediye Meclis Kararı alındığı, masalı da aşan bir gerçeklikle anlatıla gelmektedir.

Oysa bugün “sit”, “fay hattı”, “eko sistem” artık “hamburger” kadar günlük yaşamımızda yer alan sözcüklerdir. Mekansal dağarcığımızın “zaafiyet”e uğraması, ülke gündeminin boş kalması vb. istenmeyen durumlar ise yeni tanım ve terminolojilerin bulunmasına bağlıdır. Günümüzün popüler söylemi ise “kentsel dönüşüm” ve “kentsel yenileme”dir. Bu iki deyim 2000’li yılların başından itibaren başta ilgili kamu kuruluşları olmak üzere, akademik kuruluşların ve zaman zaman Parlamento’nun gündemini işgal etmiştir ve etmeye devam edecektir. Özellikle kentsel dönüşümün tanımı, kapsamı ve süreçlerine ilişkin oldukça zengin bir “literatür”

oluşturmuştur. Ancak yine de bu iki kelimenin ana hatlarıyla da olsa neyi anlatmak istedikleri, üzerinde görüş birliğine varılamayan bir konudur.

Bu kısa yazı, en yeni, en doğru ve tüm taraflarca tartışmasız kabul edilecek bir tanım, kapsam ve süreç oluşturma mucizesi peşinde değildir. Anlatılmaya çalışılan, kurumsal belge, bilgi ve söylemler kaynak alınarak kentsel dönüşümün değişik tanımlarını vermek ve yine bu kaynakların analizi ile bazı temel ilke ve yaklaşımları saptamaktır.

KURUMSAL BELGELERDE KENTSEL DÖNÜŞÜM

“Kentsel Değişim” ve onun ayrılmaz parçası olan kimi başka tanımları kurumsal belgelerden incelemek oldukça kolaydır. Çünkü 2000’li yılların başından bu yana adında “dönüşüm” sözcüğü yer alan

oldukça zengin bir kurumsal belge arşivi oluşmuştur. Bu kurumsal belgeler aşağıda kronolojik bir sırayla ele alınacaktır.

1 Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından 2004 yılında **“KENTSEL DÖNÜŞÜM KANUN TASARISI TASLAĞI”** başlığı ile bir metin hazırlanmıştır. Yasanın amacı 1. maddesinde, *“tüm yerleşim alanlarının, bilim, teknik ve sanat kuralına uygun sürdürülebilir gelişme ilkesi doğrultusunda, sağlıklı ve güvenli yaşam çevrelerinin oluşturulması, afete duyarlı, kentsel standartlara uygun olarak kullanılmasına yönelik iyileştirme, tasfiye ve yenilenmesini sağlamak amacıyla, ilgili idare eliyle yeni yerleşim ve gelişim alanları açmak, ucuz yapı ve arsa üretmek üzere, toplumsal katılıma dayalı, düzenleme ilke ve esasları ile bunlara ilişkin uygulama yöntemlerini belirlemek”* olarak verilmiştir.

Bu amacın gerekçesi ise *“Ulaşım, oluşum ve gelişim açısından kentin işlevsel ve yaşamsal standartlarını oluşturan bazı şehir merkezleri, tarihsel süreç içerisinde, sosyal ve kültürel doku açısından zarar görmüş, özelliklerini kaybetmiş, çöküntü alanları haline gelmiş, şehrin ve şehirlinin can ve mal güvenliğini olumsuz etkileyip tehdit eder bir duruma gelmiştir. Bu tür alanların kentin gelişimine uygun olarak geçmişten gelen özellikleri ve mevcut kültürel miras değerleri de göz önüne alınarak, restore*

ve yeniden inşa edilmesi, konut alanları, ticaret alanları, turizm ve kültür alanları, sosyal donatı gibi alanların oluşturulması sağlanarak bu alanların kente, kentliye ve ekonomiye kazandırılması gerekmektedir. Aynı zamanda yıkıntı ve çöküntü alanı haline gelmiş olan bu tür bölgeler deprem riski açısından da çok büyük bir tehlike arz etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde yapısal, işlevsel, kullanım ve kültürel özelliklerini kaybetmiş bu alanların çağdaş kent ve çağdaş yaşamsal özelliklerine kavuşturulması açısından acil olarak yenilenmesi “ olarak tanımlanmıştır.

Bu taslakta da, uygulamada nasıl bir araya gelecekleri bilinmeyen, hazırlanmalarında kullanılacak yöntem tanımlanmayan, o güne değin kullanılan planlama pratiğine yabancı **“tasfiye”, “iyileştirme”, “kentsel dönüşüm”** gibi alanların tanımları verilmekte, kentsel dönüşüm alanı içinde tasfiye ve iyileştirme alanlarının da yer alabileceği belirtilmektedir. Taslağın gerekçesi ise maddelerden daha açıklayıcı değildir.

2 1.3. 2005 tarihinde hükümet tarafından TBMM’ye sunulan **“KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM KANUN TASARISI”** nın amacı, *“büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri ve İl belediyelerince, eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin, kentin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilmesi, konut alanları, ticaret alanları, turizm ve kültür alanları ve sosyal donatı alanları oluşturulması, deprem risklerine karşı tedbirler alınması veya kentin tarihi ve kültürel dokusunun korunarak yenilenmesi “* olarak belirlenmiştir. Bu maddenin gerekçesinde de, madde metnini açıklayan fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

Görüldüğü gibi, bu taslaktaki kentsel dönüşüm:

- a.** Eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin
  - i. Yeniden yapılması
  - ii. Restore edilmesi,
- b.** Depreme karşı önlem alınması, eskimiş alanları depreme dayanıklılığının artırılması,
- c.** Kentin kültürel mirasının korunarak yenilenmesi olarak anlaşılmaktadır.

• Şehir Plancıları Odası, 1 Mart 2005 tarihinde TBMM’ye sunulan bu taslak hakkında şu görüşü geliştirmiştir:

1. Kentsel dönüşümü, sadece yasa dışı ya da yıpranmış yapıların yıkılarak daha yüksek yapılarla fiziksel olarak yenilenmesi olarak algılayan anlayış büyük sorunlar taşımaktadır.

2. Oysa nitelikli ve sağlıklı bir kentsel dönüşüm, ekonomik ve toplumsal boyutları gözönüne alan, bir yerel kalkınma-uygarlaşma projesi olarak ve rant odaklı değil kent ve kamu yararı odaklı bir çıkış noktası ile hayata geçirilmek durumundadır.

3. Nasıl ve hangi kriterlere göre seçileceği belirsiz, “**eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgeleri**”nin, daha sonra her türlü spekülasyona konu olabilecek biçimde “**Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Bölgesi**” ilan edilmesi yeni haksız kazançları beraberinde getirecektir.

4. Bu alanlar için daha önce verilmiş “**Kentsel Sit Alanı**” kararlarının gözardı edilmesi ve bunlara uygun yapılmış koruma amaçlı imar planlarının yok sayılması da, sitemin tümünde onarılamayacak boşluklar oluşturacaktır.

3 2006 yılı nisan ayı sonlarında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Ankara Büyükşehir Belediyesi ortaklığında hazırlandığı anlaşılan bir “**DÖNÜŞÜM ALANLARI HAKKINDA KANUN TASARISI TASLAĞI**” Ankara’da konuyla ilgili kurumların eline geçmiştir. Daha sonra içeriğinin 22.06.2006 tarihinde TBMM’ye sunulan taslakla çok benzeştiği ortaya çıkmıştır.

4 22.6.2006 tarihinde yine Bakanlar Kurulu tarafından TBMM’ye sunulan yeni kanun tasarısının adı bu kez “**DÖNÜŞÜM ALANLARI HAKKINDA KANUN**” olarak geçmektedir. Bu yasanın amacı ilk madde’de şu sözcüklerle anlatılmıştır: “*Bu kanunun amacı, imar planı bulunsun veya bulunmasın, kentsel kırsal tüm alanlarda bilim, teknik, sanat ve sağlık kurallarına uygun olarak, afetlere ve kentsel risklere duyarlı yaşam çevrelerinin oluşturulması için veya fiziki köhneme ve sosyal ve teknik altyapının yetersiz ve niteliksiz olduğu alanların iyileştirme, tasfiye, yenileme ve gelişimini sağlamak üzere dönüşüm alanlarının tesbiti ve dönüşümün gerçekleştirilmesine dair her türlü iş ve işlemler*”. Ayrıca, madde gerekçesinde de daha ayrıntılı bir anlatım yer almamaktadır.

Bu tasarıda “**kültürel mirasın korunması**” yer almamakta, uygulama alanlarında (imarlı ve imarsız diyerek) sınırlama kalkmakta, “**iyileştirme**”, “**tasfiye**”, “**yenileme**” ve “**dönüşüm**” gibi, çok ayrıntılı açıklanması gereken ve birbirleriyle zor ilgi kurulabilecek kavramlar bir araya getirilmektedir.

Bu tasarının tanımlar, amaçlar ve kapsam gibi maddeleri iki değişik kurum tarafından irdelenmiş ve görüş geliştirilmiştir. Bunlardan ilki ODTÜ’de bir grup öğretim üyesinin çalışması, diğeri ise bir grup CHP’li milletvekilinin karşıoy yazısıdır.

➔ ODTÜ öğretim üyelerinden bir grubun katılımıyla, Murat Balamir

tarafından hazırlanan rapor, 2006 yılında TBMM’ne gönderilen tasarımı irdelenmiştir. Bu raporun yasa tasarısındaki tanımlara ilişkin irdelenmesi şöyledir:

• Uygulamaları ‘**sınır tanımaz**’ ve ‘**üst otorite tanımaz**’ ölçülere taşıyan “İmar planı bulunsun veya bulunmasın” ibaresinin kaldırılarak bu planların da bir üst plana referansla hazırlanması zorunlu görülmelidir. Aynı nedenle “*kentsel ve kırsal tüm alanlarda*” ibaresi kaldırılmalıdır.

• Maddenin içerdiği Türkçe dil yanlışı giderilmeli; hedeflenenler tanımlanırken “**afetlere ve kentsel risklere duyarlı**” ibaresi yerine ‘kentsel risklere dirençli’ terimi kullanılmalıdır. Çünkü “**risklere duyarlı**” tanımlaması ‘risklerden daha kolay etkilenen ya da zarar gören’ anlamındadır.

• Dönüşüm yasının yalnızca afete maruz ve yüksek risk gösteren alanlarda uygulanması, bu işlemlerin yalnızca fiziki değil, yaşam standardı ve koşullarının da geliştirilmesi amacıyla yerel katılım ve örgütlenmeleri gerçekleştirme, finans kaynakları sağlama amacının bulunduğu bu maddede belirlenmelidir. Bu görüşlerle maddenin aşağıdaki gibi bir hükme dönüştürülmesi yerinde görülebilir:

“Bu Kanunun amacı, afet riski taşıyan yerleşim alanlarında kamu yararı ilkeleri gözetilerek bilim, teknik, sanat ve sağlık kurallarına uygun olarak, afetlere ve kentsel risklere dirençli, nitelikli yaşam çevrelerinin oluşturulması için sosyal ve ekonomik yerel kal-

kınma programlarıyla bütünleşmiş, iyileştirme, tasfiye, yenileme ve gelişimini sağlamak üzere dönüşüm alanlarının tespitine ve dönüşümün gerçekleştirilmesine dair finansman, sosyal yardım, yerel etkin katılım, yerel sahiplilik ve yerel ortaklık oluşumlarını da içeren her türlü iş ve işlemler ile ilke ve esasları belirlemektir.”

➔ İkinci belge, sonunda İzmir Milletvekili Erdal Karademir'in ismi olan **“Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısının Tümü Hakkında Karşılık Yazımızdır”** başlığını taşımaktadır. Metinde tasarının tüm maddelerine ilişkin kıymetli değerlendirmeler vardır. Örneğin tasarının 1. maddesinde yer alan ve dönüşüm olgusunun **“imar planı olsun veya olmasın kentsel ve kırsal tüm alanlarda”** uygulanacağı hükmü karşısında, **amacın** sağlıksız, köhneleşmiş ve deprem riski taşıyan yapılar için düzenleme getirmek olduğu hatırlatılmış, mevcut düzenlemenin bunu çokçok aşarak tüm ülke topraklarını içermesinin anlaşılacağı belirtilmiştir. Ayrıca taslağın 1. maddesinde yer alan *“.....fiziki köhneme ve sosyal ve teknik altyapının yetersiz ve niteliksiz olduğu alanların iyileştirilmesi ve tasfiyesi”* ile *“.....şahsi hakların tesis ve devri, trampa da dahil mülkiyetin el değiştirilmesi..”* söylemlerinin, gecekonduların adeta tekrar yağmalanarak kentsel rantın acımasız hedefi haline geleceği ifade edilmiştir.

5 Mart 2009'da yine Hükümet tarafından getirilen ve **DÖNÜŞÜM ALANLARI HAKKINDA KANUN TASARISI** “ başlığını taşıyan metin ilgili TBMM komisyonunda görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Bu yasanın amacı 1. madde'de: *“.....imar planı bulunsun veya bulunmasın kentsel ve kırsal tüm alanlarda bilim, teknik, sanat ve sağlık kurallarına uygun olarak, afetlere ve kentsel risklere dayanıklı yaşam çevrelerinin oluşturulması için veya fiziki köhneme ve sosyal ve teknik altyapının yetersiz ve niteliksiz olduğu alanların iyileştirme, tasfiye, yenileme ve gelişimini sağlamak üzere dönüşüm alanlarının tespitine ve dönüşümün gerçekleştirilmesine dair her türlü iş ve işlemler ile ilke ve esasları belirlemek.”* olarak verilmektedir.

Yasanın 3. maddesinde ise şu tanımlar yer almaktadır.

a) *Dönüşüm alanı: Bu Kanunun öngördüğü amaçları gerçekleştirmek üzere sınırları idare meclisinde re'sen belirlenen alanı,*
b) *Dönüşüm amaçlı imar planı: Dönüşüm alanı sınırları içinde, bu Kanuna uygun olarak hazırlanıp, idare meclisince onaylanan nazım ve uygulama imar planlarını,*
c) *Dönüşüm amaçlı parselasyon planı: Bu Kanuna, Kanunda hüküm bulunmayan hallerde 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununa ve dönüşüm amaçlı uygulama imar planına göre idarece hazırlanan, ilan yerlerinde askıya çıkarılarak otuz günlük askı süresi sonrasında itirazlar da değerlendirilerek idare encümenince*

re'sen onaylandıktan sonra tescilli gerçekleştirilen, muhtarlıklarda ve idarece belirlenen ilan yerlerinde askıya çıkarılmak suretiyle maliklerine tebliğ olunan ve yapı ruhsatına esas olan parselasyon planını anlatır.

Görüldüğü gibi, bu tasarıyla planlama terminolojimize 3 yeni tanım daha katılmıştır. Ancak örneğin, **“Dönüşüm Amaçlı İmar Planı”** nin hazırlanmasına ilişkin usul ve esaslar ile bu yeni plan türünün planlama hiyerarşisindeki yeri ve diğer planlarla nasıl ilişkilendirileceği konusunda herhangi bir yaklaşım görülmemektedir.

6 Sadece dönüşüme ilişkin mevzuat hazırlamak yerine, başka bir mevzuatta bu yönde değişiklik yapmak da siyasal iktidarın sıkça başvurduğu bir yol olmuştur. **“5393 SAYILI BELEDİYE KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN TEKLİFİ”**ndeki 73. maddenin birinci fıkrasında yapılmak istenilen düzenleme bunun bir göstergesidir. Bu düzenleme, 2009 yılı Aralık ayı boyunca TBMM'nin ilgili komisyonlarında görüşülmüş, daha sonra Hükümetçe geri çekilmiştir. Böyle olsa bile, kentsel dönüşüm konusuna siyasi erkin bakış açısını ve beklentilerini sergilemesi bakımından önem taşımaktadır.

Öneriye göre, *“Belediye, planlı veya plansız, yapılaşmış veya boş alanlarda kentin değişimine ve gelişimine uygun olarak; toplumsal, fiziksel ve çevre koşullarının*

kapsamlı ve bütünleşik yaklaşımlarla iyileştirilmesi amacıyla konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları, rekreasyon alanları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak, veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir". Önerinin gerekçesinde, maddenin mevcut yazımının açık olmamasından dolayı Belediyelerce "belediyeler kentsel dönüşüm projelerini, sadece kentlerin eskiyen ve yeniden geliştirilmesine ihtiyaç duyulan kesimleri ile korunması gereken tarihi ve kültürel dokusunda uygulayabilirler" olarak algılandığı, oysa kentsel değişim projelerinin sadece bu alanlarla sınırlı tutulmayıp tüm kentte uygulanabilmesi yer almaktadır.

Görüldüğü gibi bu inandırıcı bir gerekçe değildir, bilim dışı, kamu zararına bir takım eylemleri meşru kılan yolunu açmaya çalışan bir cümledir. TMMOB Mimarlar Odası yayınladığı bir basın bildirişi ile konuyu irdelemiş ve amacın planlı kentleşme değil keyfi rant alanları yaratma olduğunu kamu oyu ile paylaşmıştır.

7 Bir diğer yasal düzenleme girişimi, "**DÖNÜŞÜM ALANLARI HAKKINDA KANUN TASARISI TASLAĞI**" adı altında Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca hazırlanan ve 15.01.2010 tarihinde Başbakanlığa iletilen metinle gerçekleştirilmiştir. Bu tasarının amacı

1. maddesinde "planlı veya plansız; afet tehlike ve riski altındaki alanlarda, kentsel ve teknolojik risk alanları, fiziki, ekonomik ve sosyal çöküntü alanları, sosyal ve teknik altyapının yetersiz olduğu alanlar ile özgün kimliğin korunarak niteliğinin geliştirilmesi amaçlanan alanlarda; fen ve sanat kurallarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini oluşturmak, yerel sosyal ve kültürel gelişme ile sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı temin etmek üzere, iyileştirme, tasfiye ve yenilemede bulunulacak olan dönüşüm alanlarının tespitine ve dönüşümün gerçekleştirilmesine dair her türlü iş ve işlemler ile ilke ve esasları belirlemek" olarak verilmiştir.

Bu tasarı da Mart 2009'da hazırlanan tasarıda da yer alan "**DÖNÜŞÜM AMAÇLI İMAR PLANI**" nı içermektedir. Tasarı bu planı "mevcut duruma ilişkin etüt, araştırma ve analizler ile nüfus, yoğunluk, yapılaşma ve arazi kullanım kararları, toplanma alanları, tahliye koridorları, tasfiye ve yenileme alanları, farklı uygulama araçlarına tabi tutulacak alanlar gibi her türlü kararları açıklayıcı şema, program, belge ve diğer çalışmaları ihtiva eden raporu ile bir bütün olarak hazırlanır." şeklinde tanımlamıştır.

8 Aslında Ülkemizde alan ölçeğinde uygulanan ve mevcut bir doğayı ya da yapılaşmış çevreyi daha değişik bir çevreye dönüştürmeyi amaçlayan ve bir kısmı tamamlanmış projeler bulunmaktadır. Ankara'da Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi projeleri, kentin çeperlerinde geliştirilen

Göksu Park, Harikalar Diyarı vb. açık alan projeleri büyük konut projeleri ile bütünleşmiştir. Ancak uzmanlar bunların gerçekte dönüşüm projeleri olmadığını, bir kentsel alandaki kullanım biçimini değiştirmeyen, aynı kullanımla yenilenmesini veya rehabilite edilmesini öngören bu projelerin "**Kentsel İyileştirme**" veya "**Kentsel Yenileme**" projeleri olarak tanımlanmaları gerektiğini söylemektedirler.

"**Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi**" ise ilk kez bir kanunla ele alınması nedeniyle ayrıca irdelenmesi gereken bir olgudur. Projenin amacı "kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi" olarak tanımlanmaktadır.

YASA TASLAKLARINDA KENTSEL DÖNÜŞÜMDEN BEKLENENLER

Yukarıda sıralanan taslakların amaç ve tanımları içeren maddeleri belli başlıklar altında bütünleştirildiğinde, benimsenen kentsel dönüşüm stratejisi ortaya çıkmaktadır:

1. Kentsel Dönüşümü Gerekli Kılan Nedenler Nelerdir?

Yapılan analizde aşağıda sıralanan konuların yasa taslaklarının gerekçeleri olduğu görülmüştür.

- Ulaşım, oluşum ve gelişim açısından kentin işlevsel ve yaşamsal standartlarını oluşturan bazı şehir merkezleri, tarihsel süreç içerisinde, sosyal ve kültürel doku açısından zarar görmüştür, bu dokular gerekli işlevsel ve yaşamsal standartlara kavuşturulmalıdır,

- Kent ve kasabalarımız özelliklerini kaybetmiştir,
- Kent ve kasabalarımız çöküntü alanları haline gelmiştir,
- Yeni koşullar şehrin ve şehirlinin can ve mal güvenliğini olumsuz etkileyip tehdit eder bir duruma gelmiştir.

2. Kentsel Dönüşümden Ne Beklenmektedir?

- Tüm yerleşim alanlarının, bilim, teknik ve sanat kurallarına uygun sürdürülebilir gelişmesi sağlanmalıdır,
- Sağlıklı ve güvenli yaşam çevreleri oluşmalıdır,
- Kentin tarihi ve kültürel dokusu, korunarak yenilenmelidir,
- Kentler, afetlere (özellikle depremlere) duyarlı kılınmalıdır,
- Kentler, kentsel standartlara

uygun olarak kullanılmalıdır,

- Kentlerin yıpranmış ve eskimiş kesimlerinin kente, kentliye ve ekonomiye kazandırılması gerekmektedir.

- Fiziki köhneme ve sosyal ve teknik altyapının yetersiz ve niteliksiz olduğu alanlarda, “**iyileştirme**”, “**tasfiye**”, “**yenilenme**” ve “**gelişme**” sağlanmalıdır.

- Kentlerin yıpranmış, köhnemiş, eskimiş ve özelliğini kaybetmiş bölümleri kentin gelişimine uygun olarak geçmişten gelen özellikleri ve mevcut kültürel miras değerleri de göz önüne alınarak:

- i. Onarılmalı ve yeniden inşa edilmeli,
- ii. Böylece yeni konut alanları, ticaret alanları, turizm ve kültür alanları, sosyal donatı gibi alanlar oluşturulmalıdır.

3. Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Hangi Araçların Kullanılması Öngörülmektedir?

- Kentlerin kentsel standartlara uygun olarak kullanılması amacıyla, “**iyileştirme**”, “**Tasfiye**” ve “**Yenilenme**” programları oluşturulmalıdır,
- İlgili idare eliyle yeni yerleşim ve gelişim alanları açılmalıdır,
- Ucuz yapı ve arsa üretilmelidir,
- Toplumsal katılıma dayalı düzenleme ilke ve esasları ile bunlara ilişkin uygulama yöntemleri belirlenmelidir,
- Dönüşüm projelerinde teknik, sanat ve sağlık kuralları gözetilmez,
- Afet riski taşıyan yerleşim alanlarında kamu yararı ilkeleri

gözetilerek bilim, teknik, sanat ve sağlık kurallarına uygun olarak, afetlere ve kentsel risklere dirençli yaşam çevreleri oluşturmalıdır,

- Dönüşümün gerçekleştirilmesine dair finansman, sosyal yardım, yerel etkin katılım, yerel sahiplilik ve yerel ortaklık oluşumları belirlenmelidir.

4. Hangi Alanlarda Kentsel Dönüşüm Yapılabilir?

Özellikle 2009 ve 2010 yılında hazırlanan yasa taslakları, kentsel dönüşüm uygulamalarına mekânsal bir kısıt getirmemiştir. Hatta son taslak “**planlı veya plansız**”, “**imarlı ya da imarsız**” ölçütlerini getirerek boş alanlarda dahi kentsel dönüşüm projesine olanak sağlamaktadır.

Bunun dışında değişik taslaklarda şu alanlarda kentsel dönüşüm uygulanmasının yapılabileceği öngörülmüştür:

- Afet tehlike ve riski altındaki alanlarda,
- Kentsel ve teknolojik risk alanlarında,
- Fiziki, ekonomik ve sosyal çöküntü alanlarında,
- Sosyal ve teknik altyapının yetersiz olduğu alanlarda,
- Özgün kimliğin korunarak niteliğinin geliştirilmesi amaçlanan alanlarda.

YASA TASLAKLARININ İRDELENMESİ

Yasa taslaklarında öngörülen hususlar, sık sık vurgulandığı gibi sağlıklı ve güvenli bir yaşam çevresi oluşturmayı mı öngörmektedir? Her zaman olabileceği gibi, bu önerilerin de kabul edilemez yönleri var mıdır? Önerilerin bir bölümü, kent sakinlerini yoksayan ve yenirantlar oluşturan politikalar mı içermektedir? Bu soruların tümüne değil ama bir bölümüne değişik kişi ve kurumlar tarafından verilen yanıtlar, madalyonun her iki yüzünün de anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

İlk irdeleme Murat Balamir tarafından yapılmıştır: Balamir bu irdelemede kentsel yenileme sözcüğünü kullanmaktadır. Ancak önerilerin kentsel dönüşümü de kapsadığını anlatmaktadır:

- *Kamu müdahalesi, yalnızca olası afet bölgelerinde ve kamu yararı için öngörülmelidir.*
- *Kentsel "dönüşüm", yalnızca fiziki yenileme biçiminde değil, kapsamlı bir yerel kalkınma programı olarak tanımlanmalıdır.*
- *Kentsel yenileme girişimleri, mevcut aşırı çirkin kentsel yapı ve çevreleri yeniden üretmekten kaçınıp, tarih-kültür, yerel ve estetik değerlere sahip çıkılmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır.*
- *Kentsel yenileme uygulamalarında yerel toplumun kendisi harekete geçirilmelidir. Bu etkinlikler sadece kamu eliyle gerçekleştirilir nitelikte olmamalıdır.*
- *Kentsel yenileme uygulamalarında yerleşik topluluk başka ala-*

na gönderilmemelidir.

- *Yenileme eylemleri öz kaynaklarla gerçekleştirilmelidir*
- *Aynı alanda kamu yararının gerektirmesi halinde değişik dönüşüm ve yenileme araçları kullanılabilir.*

TMMOB Mimarlar Odası, 2009 yılında gündeme gelen Dönüşüm Yasa tasarısına yönelik basın açıklamasında şu hususlara değinmiştir:

Dünyada genel anlamda "kentsel yenileme" olarak bilinen ve sürdürülen uygulamaların temel amaçlarını belirlerken, ülkemiz için öncelikli gerekçenin "doğal afetler" olması gerektiği unutulmamalıdır. İkinci önemli amaç ise, son 50-60 yıl içindeki, ihtiyaçların ötesinde gerçekleşen kentsel bütümlerden doğmuş çevresel ve hatta sosyal tahribatların giderilmesidir. Kentsel dönüşümde ülkemiz için üçüncü bir gerekçe ise yerleşim alanlarımızdaki mimari niteliğin yükseltilmesi; kentlerimizin kimliklerini kaybederek piyasa koşulları içinde niteliksiz çevrelerle donatılmasına karşı temelde bir "kültür davası" olarak mimari karakterlerin yeniden sağlanmasıdır.

Oysa halen TMMOB Komisyonlarında görüşülmekte olan "Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı" yukarıda sergilediğimiz temel yaklaşımlar ışığında incelendiğinde, şu olumsuzlukları içerdiği saptanmıştır:

1. Örtülü İmar Affı Geliyor,

2. *Kamusal Denetim Gözardı Ediliyor,*
3. *Yetkilerin keyfi kullanımına bir kez daha olanak sağlanıyor,*
4. *Bilime ve kamu yararına aykırı kullanım kararları arttırılıyor,*
5. *Yerel demokrasi adına çıkarlar kollanıyor,*
6. *Halka ait kamusal güç özel girişimlere terk ediliyor,*
7. *Yatırımcılara ayrıcalıklı koşullar öngörülüyor,*
8. *Kentsel dönüşüm her koşulda uygulanabilecek bir çözüm olarak tanıtılıyor.*

TMMOB Şehir Plancıları Odasının bu alandaki görüşleri ODTÜ Mimarlık Fakültesinde yapılan bir toplantı sonuçları üzerine kurgulanmıştır. ŞPO özetle şu hususlara değinmektedir:

- *Kentsel Dönüşüm imar affı değildir, içereceği düzenlemeler kentin yeniden yapılandırılmasına yönelik olmalıdır.*
- *Kenti yeniden yapılandırmak, mevzuat ve planlama açısından bütünselliği zorunlu kılar. Bu kapsamda kentsel dönüşüm ülkenin genel planlama, imar ve şehirleşme mevzuatının konularından birisidir, ilgi alanına dair kapsamlı ve bütüncül bir planlamanın parçasıdır.*
- *Kentsel Dönüşüm, planlama, programlama, projelendirme ve parasal konulara dair süreç, çözüm ve uygulama araçları ile bir bütün olarak ele alınmalıdır.*
- *Dönüşüm bir rant paylaşım aracı olmamalıdır. Yaratılan rantın*

kamuya dönüşü sağlanmalıdır. Bu kapsamda dönüşüme konu alan sakinlerinin sosyal açıdan zarara uğramaması, en önemli hedeflerden birisi olmalıdır.

- Dönüşüme konu alanlarda yaşayan ve yaşayacakların sahip

çıkmasına yönelik süreç geliştirilmeksizin başarılı planlama ve projelendirme ve uygulama olamayacağı bilinmelidir.

- Yaşam mekânlarının savunusu ve aktörlerin rolü üzerine bir dil geliştirmelidir.

- İmar planlama mantığından kurtulup kapsamlı planlamaya kavuşma, planlamaya yeni bir yaklaşım kazandırma fırsatı yaratılmalıdır.

SON GELİŞMELER: KENTGES

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından düzenlenen, 2009 yılı içine yayılmış etkinliklerle sürdürülen ve 2010 Mart ayında yapılan bir dizi atölye çalışması ile sonlanan Kentleşme Şurası'nın 10 ana tartışma konusundan bir tanesi **"KENTSEL DÖNÜŞÜM, KONUT VE ARSA POLİTİKALARI"** adını taşımaktaydı. Kentleşmenin her yönünün tartışıldığı ve güncel bilgileri içeren Şura çalışmalarının bu bölümüne ilişkin bilgi vermek yararlı olacaktır.

Türkiye'de kentsel dönüşüm olgusuna ilişkin olarak yapılan güçlülük/zayıflık analizinde, sağlıklı kent parçalarının dönüşüm vasıtasıyla iyileştirilmesi, yenilenmesi; nitelikli çevreler yaratılabilmesi; dönüşüm alanlarının genellikle ekonomik potansiyele sahip olması; kamunun dönüşüm olgusuna ilgisi; farklı bilimsel modellerin varlığı; kamu/özel sektör ortaklığına izin vermesi **dönüşümün güçlü yönleri**; mülkiyet sorunları; mevcut uygulamaların parçacıl olması; toplumun en alt gelir grubunun seçilmesi; nitelik kaybı yaşan-

maması, uygulamaların müteahhit mantığı ile yürütülmesi **dönüşümün zayıf yönleri** olarak belirlenmiştir.

Komisyon, giderilmesi gereken sorunları da saptamıştır. Buna göre:

- Yerel yönetimler ve bazı idareler tarafından gerçekleştirilen bazı kentsel dönüşüm uygulamalarında kentsel rantın oluşmaya başlaması,
- Konunun sosyal ve çevresel boyutlarının yeterince ele alınmaması,
- Daha önce bu alanlarda yaşayanların, yeni koşullar karşısında güçsüz kalması,
- Yeni gelişim sonucu ortaya çıkan mekânsal kimlik sorunu,
- Mahalle sakinlerinin uygulamaya güvenmemesi nedeniyle başvuramaması,
- Finansman sorunları,
- Yeni planlama araçları geliştirilmesi zorunluluğu, halen uygulanmakta olan projelerde sorun olarak görülmüştür.

Komisyon, kentsel dönüşüme

ilişkin stratejileri ise şöyle belirlenmiştir:

- Dönüşüm türlerinin tanımlanması,
- Kentsel dönüşüm mevzuatının ilgili yasalarla uyumlaştırılması,
- Hak sahiplerinin sürece katılımının sağlanması,
- Dönüşüm kararı verilme sürecinin ilgili toplum kesimleriyle paylaşılması,
- Projelerin beklentilere cevap vermesi,
- Kentsel dönüşüm projelerinin çevresel politikalarla uyumlu hale getirilmesi,
- Proje alanı seçimi, proje üretimi ve uygulama aşamalarındaki ölçüt ve ilkelerin belirlenmesi,
- Kentsel dönüşüm projeleri için ekonomik kalkınma modelleri geliştirilmesi.

Görüldüğü gibi, henüz yeterli mevzuat alt yapısına kavuşmamış, örnekleri çok az, çoğunlukla belediyelerin ve TOKİ'nin inisiyatifine bırakılmış bir olgunun gelişmesi için önemli çalışmalar yapılması gerekmektedir.

SONSÖZ

Görüldüğü gibi son 6 yıl içinde değişik formatlarda ve koşullarda kamuoyu ile buluşan, bazıları TBMM'nin ilgili komisyonlarında görüşülürken geri çekilen, bu yönüyle birer "ciddiyet abidesi (!) olan yasa taslak ve tasarılarının sadece amaç ve tanım maddelerinin irdelenmesi dahi, sorunun boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu noktada akla gelen iki soru, sanırım bu söylemi doğru bitirmeyi sağlayacaktır:

1. Birçok taslakta geçen "iyileştirme", "tasfiye", "yenileme" sözcükleri, doğru, bilimsel ve kamu yararına tanımlanmadıkları ve altları doldurulmadığı halde her şeyi "meşru" göstermek için mi gündeme getirilmişlerdir? Örneğin iyileştirme /tasfiye ilişkisi (hem de iyileştirmenin lehine) doğru tanım-

lanmadığı takdirde, birçok dönüşüm eyleminin "tasfiye" ağırlıklı olmayacağı nasıl garanti edilebilir?

2. Yine birçok taslakta taşınmaz doğal ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin (kimileri oldukça kapsamlı) hükümler yer almakta, öneriler yeni örgütlenme oluşturmaya kadar gidebilmektedir. Dönüşüm yasasını neredeyse "sektörel ve yerel koruma yasası" olmaya yönelten bu anlayış 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma yasasındaki hükümleri, yaklaşımları ve organları yetersiz mi görmektedir? Koruma sektörünün en önemli sorunlarının başında ilgili mevzuatın bir "kaos" yaratacak kadar karmaşıklığı ve değişik kamu organlarının koruma alanında yetkili kılınması ya da kendilerini yetkili sanmaları gelmektedir.

Koruma hemen her taslakta yer aldığına göre, bu kaos ortamında "korumama" mı yeğlenecektir?

Sonuç olarak, bir dönüşüm olgusuna ve bunun usul ve esaslarının belirleneceği bir yasal düzenlemeye gerek olduğuna itiraz eden yoktur. İtirazlar yasal metinlerin oluşumunda izlenen yöntem ve sonuç ürünün belirlenmesinde etkili olduğu düşünülen kaygı verici yaklaşımlardır. Kentsel dönüşüm için gerekli olan yasal düzenlemelerin yapılmasında izlenen bu istikrarsız, çelişkili ve günün popüler söylemleri ile değişebilen davranışların, mekâna ilişkin diğer mevzuatın hazırlanmasında da geçerli olması halinde, zaten mevzuat kaosunun yaşandığı bu alanın daha da içinden çıkılmaz bir boyuta sürükleneceği açıktır.

¹Her ölçekte gündeme getirilen "Kentsel Dönüşüm Projeleri"nin ortak özellikleri nedir diye bakıldığında; yeni bir sosyal ve ekonomik ilişki sistematığı öngörmeleri, uzun vadeli makro planlardan (nazım planlardan) bağımsız olarak düşünülmesi, deprem tehlikesi de bahane edilerek iyileştirmeyi değil, yıkıp yeniden yapmayı esas almaları ve bütün bunları ekonomik olarak yapılabilir kılmak için kentsel rantı artırmaya ve artan bu rantın yeniden paylaşımının örgütlenmesine yönelik olmalarıdır.

Bilindiği gibi bugün kullanıldığı anlamda "Kentsel Dönüşüm" kavramı; neo-liberalizm, küreselleşme ve dünya kenti kavramlarının, kavram olmaktan çıkıp gerçekliğe dönüşmelerinde kullanılan en temel araçlardan biri olmuştur. Bu çerçevede, "Kentsel Dönüşüm" kavramına, kavram saptırılarak "Kentsel Yenileme" kavramından daha geniş bir içerik yüklenmekte, daha önce yapılaşmamış (ilk kez yapılaşmaya açılan) alanlar dahi bu kapsamda anılmaktadır. " (A. Müfit BAYRAM, Kentsel Dönüşüm Sorunu Hakkında, www.yayed.org.tr)

²2005 yılında çıkan 5366 sayılı yasa her ne kadar, Sn.Oktay Ekinci'nin dahiyane buluşu ve TBMM'nin ilgili Komisyon üyelerinin de bunu hemen benimsemeleriyle, "**YIPRANAN TARİHİ VE KÜLTÜREL TAŞINMAZ VARLIKLARIN YENİLENEREK KORUNMASI VE YAŞATILARAK KULLANILMASI HAKKINDA KANUN**" adını alarak yayınlanmışsa da tüm içeriği ile sınır ve hak tanımaz bir yenileme yasasıdır.

³Taslağın 5. maddesinde, bundan sonraki taslaklarda fazlaca görülmeyen şu tanımlar yer almaktadır:

— **TASFIYE ALANI**; jeolojik, jeofizik durumu, deprem, taşkın, heyelan vb. afet tehlike ve riskleri taşıyan, doğal, kültürel, tarihi, ekolojik ve tarımsal değerlere sahip ve çevreye ilişkin mevzuatlar kapsamında kalması nedeniyle bulunduğu yerde korunamayan, zorunlu olarak boşaltılması gereken alanlar ile kentsel dönüşüm planı kararları gereği yerinde korunamayan yapıların ve gecekonduların bulunduğu yapılaşma yasağı getirilen alanlardır.

— **İYİLEŞTİRME ALANI**; Mevcut dokusu ve sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçları açısından günün koşullarına ve gelecekteki öngörü ve ihtiyaçlara cevap vermemesi nedeniyle genel planlama kararları bozulmaksızın plan değişikliği yapılmak suretiyle kısmi tasfiye ve yenilemelerinin yapılacağı alanlardır.

— **KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANI**; Mevcut dokusu ve sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçları açısından günün koşullarına ve gelecekteki öngörü ve ihtiyaçlara cevap vermemesi nedeniyle içerisinde varsa gecekondular, imar mevzuatına aykırı yapıların da bulunduğu, tasfiye, yenileme, iyileştirme ve dönüşümü gerçekleştirilmek üzere, çağdaş kentsel standartlarda sosyal ve teknik alt yapısı hazırlanarak günün koşullarına ve gelecekteki ihtiyaçlara göre belirlenen alandır.

— **KENTSEL DÖNÜŞÜM PLANI**; İmar planı bulunan veya bulunmayan alanlarda, mevcut dokunun kentsel iyileştirme, yenileme, gelişme ve tasfiye amacını içeren; jeolojik ve jeoteknik etüt raporlarına dayalı arsa ve arazi düzenlemesi ve parselasyon planına esas olarak hazırlanan rapor ile birlikte, teknik ve sosyal altyapının, uygulama etap ve programları ile finans modelini de içeren 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planlarıdır

⁴ Bu kanun ile sağlıksız ve yeterli donatıya sahip olmayan kentlerin yeterli ve sağlıklı alt yapıya ve donatıya sahip olması için gereken hükümler getirilmiştir. Mevcut yapılaşma içinde mevzuata aykırı yapılmış pek çok yapının envanterinin çıkartılması değerlendirilmesi ve iyileştirilmesine ilişkin hükümler getirilmiş olup, bu çerçevede vatandaşın mağduriyetinin önlenmesi göz önünde bulundurulmuş, imar affı kavramının yer etmemesi için arsa üzerinden hak verilmesi yoluna gidilmeyip konut verilmesi öngörülmüştür. Mevzuata aykırı yapıların tekrar yapılmaması için cezai önlemlerin artırılmasına gerek duyulmuş, buna ilişkin hükümler getirilmiştir. Gecekondu yapanların hak sahipliği bir tek konutla sınırlandırılmıştır. Mevzuata uygun yapıların hakları korunmuştur. Afet riskli alanlarda yapılan yapılar ve diğer yapılar için afet risklerinin değerlendirilmesi ve bu yapılara ilişkin projelerin üretilmesi amaçlanmış bu çerçevede hükümler getirilmiştir.

⁵ Ulaşım, oluşum ve gelişim açısından kentin işlevsel ve yaşamsal standartlarını oluşturan bazı şehir merkezleri, tarihsel süreç içerisinde, sosyal ve kültürel doku açısından zarar görmüş, özelliklerini kaybetmiş, çöküntü alanları haline gelmiş, şehrin ve şehirlinin can ve mal güvenliğini olumsuz etkileyip tehdit eder hale gelmiştir. Bu tür alanların kentin gelişimine uygun olarak geçmişten gelen özellikleri ve mevcut kültürel miras değerleri de göz önünde tutularak, restore veya yeniden inşa edilmesi, konut alanları, ticaret alanları, turizm ve kültür alanları, sosyal donatı gibi alanların oluşturulması sağlanarak bu alanların kente, kentliye ve ekonomiye kazandırılması gerekmektedir. Aynı zamanda yıkıntı ve çöküntü alanı haline gelmiş olan bu tür bölgeler deprem riski açısından da çok büyük bir tehlike arz etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde, yapısal, işlevsel, kullanım ve kültürel özelliklerini kaybetmiş bu alanların çağdaş kent ve çağdaş yaşamsal özelliklerine kavuşturulması açısından acil olarak yenilenmesi gerekmektedir.

⁶ İmar planı kapsamında kalsın veya kalsın, kentsel ve kırsal alanlarda, kamu yararı ve sosyal adalet gözetilerek, kentsel standartlara, bilim, teknik, sanat ve sağlık kurallarına uygun, doğal, tarihi, kültürel çevre ve ekosistemleri koruyan, yaşatan ve geliştiren, afetlere duyarlı, sürdürülebilir gelişme ve ekonomik kalkınma hedeflerine uygun yaşam çevrelerinin oluşturulması için iyileştirme, tasfiye ve yenileme ilke esasları.

⁷ Melih Ersoy, Ömer Kırıl, Serap Kayasü, Feridun Duyguluer.

⁸ "Buna göre söz konusu düzenleme, sadece kent merkezlerinde değil, kent çeperlerinde de yasal ya da yasa dışı oluşmuş her türlü yerleşilmiş veya yerleşilebilir kabul edilen alanlarda, şehirciliğin genel ilkelerine ve kentsel bütünlüğü gözetmesi gereken planlama hiyerarşisine uyulmadan, mevzii ve keyfi imar uygulamalarına; dahası insanların yaşadıkları semtlerden adeta zorla çıkartılarak aynı yerlerde dönüşüm adına yeni emlak pazarlama alanları yaratmaya yasal kolaylaştırıcılık sağlamaktadır. Düzenlemeye ilişkin metinlerde "üzerinde yapı olan veya olmayan, imarlı veya imarsız..." gibi genelde imar hukukumuz ile şehircilik bilimi açısından uygun olmayan tanımlamaların yer alması; söz konusu yapıların yasal olup olmadıklarının önemsenmediği ve "imarlı, imarsız..." gibi bir tür emlakçı diliyle yasal tanımlar yapılmaya çalışılması, amacın planlı kentleşme değil keyfi rant alanları yaratma olduğu kanısını güçlendirmektedir."

⁹ BAYRAM, Ahmet Müfit. Kentsel Dönüşüm Tartışmaları/ Dosya 01, s.9. Mimarlar Odası Ankara Şubesi yayını, Ankara 2006.

¹⁰ 5104 sayılı "Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu"

¹¹ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=23823> ;

¹² http://www.kuzeyankara.net/index.php?option=com_smf&Itemid=27
tobas.com.tr

¹³ BALAMİR, Murat. Kentsel Dönüşüm/ Panel, Dosya 01, s.22. Mimarlar Odası Ankara Şubesi yayını, Ankara 2006.

¹⁴ 23.05.2006 tarihinde ODTÜ Mimarlık Fakültesinde yapılan toplantıya çok sayıda bürokrat, akademisyen ve profesyonel planıcı, mimar ve diğer meslek mensupları katılmıştır.

¹⁵ Çok daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Kentleşme Şurası 2009, Komisyon Raporları I. Cilt, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı**

HASANKEYF

Hasankeyf: İnsanlığın Doğal ve Kültürel Mirası ve Korunması

Prof. Dr. Zeynep Ahunbay

Batman'dan doğuya doğru olağanüstü güzellikte bir vadi içinde akan Dicle Nehri, Hasankeyf kavşağında heyecan veren bir dönüşle kuzeye yönelmektedir. Burada güneye doğru uzanan bir kanyonun iki yanında Ortaçağ kentinin yüzyılları aşarak günümüze ulaşan izleri yer almaktadır. Hareketli bir topoğrafya üzerinde yükselen zarif minareler, kale kapıları, burçlar, kubbeli anıtlar, yöreye özgü eyvanlı evlerle bütünleşen panorama çarpıcı bir etki yaratmaktadır.

Surları, kent dokusu, anıtları, yamaçlara oyulmuş yaşam mekanları ve nehir üzerindeki görkemli köprü kalıntısı ile Hasankeyf ünik bir yerdir. Yetkili kuruluşlar tarafından ulusal düzeyde koruma altına alınan bu sıradışı arkeolojik alanı tehdit eden Ilısu barajı karşısında, yıllardır tepki gösteren duyarlı çevreler, doğa ve tarih dostları kaygılı

bir bekleyiş içindedirler. İstenilen çevresel, sosyal ve kültürel kriterlerin sağlanmaması karşısında yabancı kaynakların maddi destek sağlama projeleri düşse de, hükümetin barajı yapmak konusundaki ısrarı, bu önemli alanın geleceği konusundaki kuşkuların devam etmesine neden olmaktadır.

Dicle nehri kıyısında gelişen tarihi yerleşmesiyle Hasankeyf, Anadolu'nun olağanüstü kültürel peyzajlarından biridir; bu nedenle ondan kolayca vazgeçmek, su altında kalmasına razı olmak mümkün değildir. Kuruluşu çok gerilere, insanlığın erken dönemlerine kadar izlenebilen bu yer, çağlar boyunca stratejik konumuyla ilgi çekmiştir. Roma döneminde İnanla sınır oluşturan bir müstahkem mevki olan Hasankeyf, Ortaçağ'da da yoğun olarak iskan edilmiş; Artuklu ve Eyyubi dönemi eserleriyle bezenmiştir.

Yerleşmeyle ilgili ilk kapsamlı araştırma Profesör Albert Gabriel tarafından geçen yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirilmiştir. Yöredeki

incelemelerine 1932 yılında başlayan Prof. Gabriel, Hasankeyf'in haritasını çıkarmış ve anıtlarını çizim ve fotoğraflarla belgelemiştir. Prof. A. Gabriel'in 1940'da yayınladığı **Voyage Archeologiques dans la Turquie Orientale** adlı eserle Hasankeyf arkeoloji ve mimarlık tarihi literatürüne girmiştir. Bu tarihten çok daha sonra planlanan GAP Projesinin hazırlık sürecinde, yöredeki kültür varlıklarının tesbit edilerek harita üzerine işlenmesi ve korunmalarına yönelik ciddi bir çalışmanın yapılmaması, Hasankeyf ve çevresindeki birçok siti tehdit eden yanlış planlamanın yolunu açmıştır.

Hasankeyf'in bir arkeolojik sit olarak tescili, Türkiye'deki koruma mevzuatının evrimiyle, 1710 sayılı yasanın kabul edilmesinden sonra, 1978 yılında gerçekleşmiştir. Prof. Orhan Alsaç başkanlığındaki **Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun** (GE-EAYK) 14.4.1978 gün ve A-1105 sayılı kararında "*Mardin ili Gercüş ilçesi Hasankeyf bucağında Kale, Kümbet, Mağaralar, Hamamlar,*

Fotoğraf Merthan ANIK

Cami ve diğer arkeolojik eser ve kalıntıları içeren alanın korunması gerekli arkeolojik sit olarak 1710-5805 sayılı yasalar gereğince tescil edilmesine, sözkonusu alan içinde ve çevresinde inşai faaliyetlerin, toprak taş alınmasının yerel idarelerce durdurulması ve yasaklanmasına, Hasankeyf Bucağındaki eski eser tesbitlerinin ivedi olarak hazırlanarak Kurulumuza gönderilmesine, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, İmar ve İskan Bakanlığı, Kültür Bakanlığı uzmanlarından teşkil edilecek bir komisyonla söz konusu alanın turizm açısından yararlı bir hale getirilmesine karar verildi” denilmektedir. Bu kararı imzalayanlar arasında ülkemizin birçok saygın bilim adamı, genel müdür ve bürokrat bulunmaktadır. Prof. Orhan Alsaç, Prof. Kemali Söylemezoğlu, Prof. Feridun Akozan, Prof. Münir Aktepe, Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Prof. Dr. Bahadır Alkım, Prof. S.H. Eldem, Prof. Dr. Semavi Eyice, Prof. Doğan Kuban, Fahrettin Kırzioğlu, Prof. Dr. Aptullah Kuran, Remin Biler, Prof. Dr. Semra Ögel, Hüsrev Tayla, Mithat Yenen, Kültür Müsteşarı Murat Katoğlu, Orhan Tuncer, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hikmet Gürçay, Turizm Genel Müdürü Ömer Faruk Sever GEAYK üyesi olarak bu tarihi belgenin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Bu karardan üç yıl sonra GEEAYK tarafından sit alanı içinde tespitler yapılmış ve tarihi Köprü, Rızk Camii, Sultan Süleyman Camii, Koç Camii, Kızlar Camii, Zeynel Bey Türbesi, İmam Abdullah Türbesi,

Kale kapıları, Küçük Saray olarak adlandırılan burç, Büyük Saray kalıntıları, Ulu Cami, Kaledeki türbe ve mağaralar dahil olmak üzere toplam 22 anıt korunması gerekli eski eser olarak tescil edilmiştir. GEEAYK'ın 13.3.1981 tarihli A-2767 sayılı kararında :

“Mardin, Gercüş ilçesi, Hasankeyf Bucağında bulunan, ekli listede adları yazılı eski eserlerin 1710-5805 sayılı yasalar uyarınca korunması gerekli eski eser olarak tescil edilmelerine; ekli haritada belirlenen ve Kurulumuzun 14.4.1978 gün, A-1105 sayılı kararı ile de tescil edilen 1. Derece arkeolojik sit alanlarında herhangi bir yapılanma ve plan kararı getirilemeyeceğine ve kesin olarak aynen korunması gerektiğine ve II. Derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen bölgelerde ise mevcut dokunun aynen korunarak koruma-kullanma için gerekli önlemlerin alınması gerektiğine ve ayrıca bu alanlar dışında kalan diğer alanlar için gerekli çalışmaların ivedilikle yapılarak Kurulumuza iletilmesine karar verildi” denilmektedir.

Belgede imzaları olanlar arasında Başkan Prof. Orhan Alsaç, başkanvekili Hüsrev Tayla, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Nurettin Yardımcı, Kültür Müsteşarı Kemal Gökçe, Prof.Dr. Semavi Eyice, Prof.Dr. Münir Aktepe yer almaktadır.

Hasankeyf'teki arkeolojik sit-

lerin korunması ile ilgili temel ilkeler Kurul dosyasında bulunan 19.3.1981 tarihli raporla tanımlanmıştır. Kale ve Ulu Cami ile bu tarihi yapıların yer aldığı anakaya-ya oyulan mağaraları içine alan 1. Derece arkeolojik sitte herhangi bir yapılanma ve plan kararı getirilemeyeceğine karar verilmiştir. Rızk Camii, Sultan Süleyman ve Koç Camii'nin bulunduğu Aşağı Şehir 2. Derece arkeolojik sit olarak nitelendirilmiş ve bu alandaki mevcut dokunun aynen korunması önerilmiştir. Ancak koruma ve kullanma için gerekli önlemlerin alınmasının zorunlu olduğuna işaret edilmektedir.

Tescil kararından dokuz yıl sonra, 1990 yılında Kültür Bakanlığında Kurul'a gönderilen bir raporla Hasankeyf sit alanının genişletilmesine ve korunmasına ilişkin öneriler sunulmuştur. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün iki uzmanı (Müze araştırmacısı Hayriye Öztemiz ve Harita mühendisi Cafer Güven) ile Mardin Müzesi arkeoloğu Naci Toy ve Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü arkeoloğu Filiz Ünal tarafından hazırlanan raporda Kale'yi ve mağaraları içine alan 1. Derece arkeolojik sit alanı sınırlarının doğuda 300 m ötelenmesi ve İmam Abdullah ile Zeynel Bey Türbelelerinin bulunduğu alanın 1. Derece sit alanı içine katılması önerilmiştir. Böylece Dicle'nin kuzeyindeki bölge de koruma altına alınacaktır.

Bir diğer öneri Sultan Süleyman Camii gibi önemli anıtların bulunduğu ancak 1967 yılında Kaledeki mağaralarda yaşayanların aşağıya indirilmesiyle 2. Derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilen bölgenin sınırlarının doğuda Gavur Deresine, Kuzeydoğuda Dicle Nehrine kadar genişletilmesidir.

Uzmanlar Kale'deki tahribatın azaltılabilmesi için burada hayvan barındırılmaması gerektiğini vurgulamış, mesken olarak kullanılan yerlerin boşaltılmasına ve Kale'de ve örenyerinde insanların oluşturabileceği tahribatın önlenmesi için bekçi kadrolarının tahsis edilmesinin önemine dikkat çekmişlerdir.

Çok önemli olan bir diğer konuda, yeniden kentleşme sürecine giren aşağı şehirin bu süreçten zarar görmesinin engellenmesidir. Bu amaçla yeni yerleşme merkezinin vakit geçirilmeksizin örenyeri dışına kaydırılması önerilmiştir.

Önemli bir örenyerinin arkeolojik değerlerinin korunması için yasal ve yönetsel düzenlemeler getiren bu öneriler Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından uygun görülmesi için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun görüşü istenmiştir. Diyarbakır Kurulu başkanı Prof.Dr. Erol Tuğal, başkan yardımcısı Y.Doç.Dr. Zülküf Güneli, Doç.Dr. Günkut Akın, üye

Fotoğraf Merthan ANIK

Necdet İnal ve Hasankeyf Belediye Başkanı Eşref Başaran'ın bu belgede imzaları bulunmaktadır.

Hasankeyf arkeolojik sit sınırının genişletilmesi önerisi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca uygun bulunmuştur. 16.11.1990 tarihli kararı alan başkan müsteşar Acar Okan, Kültür Bakanlığı müsteşar yardımcısı Cevdet Türkeroğlu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü Altan Akat, Yatırımlar Genel Müdürü Gürkan Ertaş, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürü Feral Eke, Orman Genel Müdürü Osman Çelik, Prof.Dr. Coşkun Özgünel, Prof. Muhteşem Giray, Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu, Prof.Dr. Metin Sözen, Prof.Dr. Gündüz Atalık sit alanının genişletilmesi sürecine olumlu yaklaşmışlardır.

Yüksek Kurul'dan onay alan Diyarbakır Kurulu, Hasankeyf sit alanlarını önerildiği gibi genişlete-

rek ve derecelendirerek 22.2.1991 tarih ve 686 sayılı kararıyla kabul etmiştir. Hasankeyf'in arkeolojik katmanları ve tarihi anıtları yetkili kurullarca alınan sit değerlendirilmeleriyle koruma yasasının şemsiyesi altına alınmıştır. 1991'den 2000 yılına kadarki süreçte sit kararlarını iptal eden veya kaldıran bir karar alınmamıştır. Hasankeyf'le ilgili olarak Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nde bulunan bir belge Gercüş Tapu Sicil ve Kadastro Müdürlüklerine gönderilen 28.9.1994 tarihli yazıdır. Bu yazıda Hasankeyf'in 1., 2. ve 3. Derece arkeolojik sit alanlarına gönderme yapılarak, tescillenen taşınmazların tapu kütüğünde beyanlar hanesine "*korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı*" olduğu hususunun şerh düşülmesi gerektiği belirtilerek gereğinin yapılması istenmiştir. Bu belge de resmi kurumların Hasankeyf'in önemini ve değerini tapu kayıtlarına işleterek tescil etti-

ğine ilişkin bir diğer kanıttır.

Yukarıda dökümü verilen Koruma Kurulu yazışmaları Hasankeyf'in 1978- 1994 yılları arasında Türkiye'nin tarih, sanat tarihi, arkeoloji, mimarlık, şehircilik ve koruma alanında en yetkili kurum ve kişileri tarafından hazırlanan ve imzalanan belgelerle koruma altına alındığını göstermektedir. Bu süreci tersine çeviren Ilısu Barajının kısa ömrü, yaratacağı çevre felaketi birçok ulusal ve uluslararası düzeyde toplantıda tartışılmış, kaygılar ve alternatif öneriler dile getirilmiştir. Özellikle, Hasankeyf'in tarihi eserlerinin taşınarak korunacağı ya da kurtarılacağı şeklindeki kandırmaca savlar ikna edici bulunmamaktadır. Baraj gölünün oluşmasıyla yarısından fazlası sular altında kalacak olan tarihi şehrin bütünlüğü yitirilecek, milyonlarca yılda oluşan Dicle nehri yatağı, ona bağlanan büyük kanyon ve nehrin kuzeyindeki Ra-

man dağlarının etekleri gibi kent peyzajının temel öğeleri görünmez olacaktır.

Tarihi kentin baraj suları altında kalacak kısmında bulunan anıtlardan bir bölümünün yeni Hasankeyf'te düzenlenecek bir "Arkeolojik Park"a taşınacakları ileri sürülmektedir. Hasankeyf'in özel topoğrafik yapısının yeni yerde oluşturulmasının güçlüğü, taşınacak anıt sayısının tarihi şehrin büyüklüğüne oranla az sayıda olması, önerilen taşıma projesiyle başarılı bir sonuç elde edilemeyeceği kanısını güçlendirmektedir. Ayrıca özgün konumlarından koparılan anıtların veya parçalarının yanyana konulduğu alanın eski kent parçasının sahip olduğu görsel ve tarihi referanslardan yoksun olması sonucunda, taşınan eserlerin özgün değerlerinden, "ruh"larından çok şey kaybedecekleri açıktır.

Bu noktada Hasankeyf'in tüm insanlık için önemli bir değer olduğu ve yerinde korunması için uluslararası destek sağlanması istekleri yoğun olarak gündeme getirilmiştir. Hasankeyf gibi ünik yerlerin Dünya Mirası Listesine alınarak korunmaları söz konusudur. UNESCO tarafından hazırlanan Dünya Mirası Sözleşmesi evrensel değerlerin kaybını önlemeye yönelik bir düzenlemedir. Hızla değişen dünyamızda doğal ve kültürel mirasın karşı karşıya kaldığı tehditler, evrensel değer taşıyan ve bütün insanlığa ait olan kültür ve doğa mirasının korunması için uluslararası düzeyde işbirliği yapıl-

masına gerek duyurmuştur. Bir kez yitirildiğinde geri getirilmesi, yenilenmesi olanaksız olan doğal ve kültürel varlıkların yerel ekonomik kaynakların yetersiz olmasından, ya da önemli kültür varlıklarına sahip ülkelerin bu eserleri koruyacak teknik olanakları veya koruma uzmanları bulunmasından dolayı yok olmasına karşı UNESCO tarafından 1972 yılında önemli bir uluslararası işbirliği, yardımlaşma ortamı oluşturulmuştur. Uluslararası önem taşıyan ve bu nedenle takdire ve korunmaya değer doğal alanlara, anıt ve sitlere "Dünya Mirası" statüsü tanınmaktadır. Sözleşmeyi kabul eden üye devletlerin UNESCO'ya başvurusuyla başlayan ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) uzmanlarının başvuruları değerlendirmesi sonunda tamamlanan bir işlem dizisinden sonra aday kültür varlıkları bu statüyü almaktadır.

Türkiye bu sözleşmeyi 1983 yılında imza etmiştir. Şu anda ülkemizden dokuz anıt ve sit Dünya Mirası Listesi'nde bulunmaktadır. Bunlardan Göreme ile Pamukkale doğal ve kültürel sit; Truva, Hat-

tuşa, Nemrut Dağı, Ksantos-Letoon, İstanbul, Divriği Ulu Camii ve Turhan Melik Darüşşifası, Safranbolu kültürel sit olarak listede yer almaktadır.

Hasankeyf'in Dünya Mirası Listesi'ne önerilmesi, bu değerli alanın dünyadaki seçkin kültür odakları arasında yerini almasını sağlayarak geleceğe aktarılmasını sağlayacaktır. Hasankeyf bu değerlendirme sırasında kullanılan ölçütleri ve özgünlük testini geçecek özelliklere sahiptir.

Özgünlük Dünya Mirası değerlendirilmesinde çok önemli bir özelliktir. Genelde, zamanla eskimekle birlikte, yapıldığı özgün malzemeyi koruyan ve yaşadığı tarihi sürecin izlerini barındıran kültür varlıkları bu niteliğe sahiptir.

Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulama Rehberine göre, özgünlük :

- Tasarımdaki özgünlük,
  - Malzemedeki özgünlük,
  - Yapım tekniğindeki özgünlük
- ve
- Konumda özgünlük,
  - Yönleri ile ele alınmaktadır.

Dünya Mirası Listesi'ne aday gösterilebilmesi için bir kültür mirası bu dört açıdan özgünlüğünü korumalıdır. Üzerine 20. yüzyılda büyük bir yeni yerleşme gelmemiş olması nedeniyle, Hasankeyf büyük ölçüde özgünlüğünü korumuştur. İpek Yolu üzerinde yer alan tarihi kentin dini, ticari, ulaşım ve savunma yapıları Ortaçağ'da mimarlık ve peyzaj düzenlemesi konularında gösterilen önemli gelişmelere tanıklık etmektedir. Yok olan birçok kültür geleneğinin izlerini barındıran bu olağanüstü yerde insanın yaratıcı dehasının üst düzeyde yansımaları gözlenmektedir. Şehrin hareketli topoğrafik yapısının ve doğal peyzaj öğelerinin saf halleriyle korunmuş olması, önemli anıtların ilk tasarımlarına ait özelliklerinin günümüze kadar gelebilmiş olması çok önemlidir.

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin ikinci maddesi uyarınca özel faunası, jeolojik yapısıyla seçkinleşen alanlar "doğal miras" olarak kabul edilmektedir. Dicle Nehri'nin görkemli güzelliği, nehir ve çevresindeki endemic bitkiler ve ender kuş ve su hayvanlarıyla yöre seçkinleşmektedir. Kaleyi ve karşı yakadaki yamaçları oluşturan jeolojik yapının insan eliyle şekillendirilmesi sonucu ortaya çıkan ünlü peyzajıyla da Hasankeyf üstün değerlere sahip bir doğal sit özelliği taşımaktadır.

Bu olağanüstü kültürel peyzajın korunması gerekliliği konusunda arkeologlar, sanat tarihçileri, planıcılar, mimarlar ve doğa koruma uzmanları arasında ortak bir fikir platformu oluşmuştur. Yaşadığımız hızlı değişim çağı içinde, zamanın

etkisiyle zayıflamış, hassaslaşmış olan bu seçkin insan yerleşiminin uluslararası ilgi odağı olmayı ve gelecekte de insanlara esin kaynağı olarak yaşamını sürdürmeyi hak ettiği düşünülmektedir.

Bilindiği gibi, Dünya Mirası Listesi'ne yeni önerilerin yapılabilmesi için gerekli dosyalar Kültür Bakanlığı tarafından UNESCO'ya iletilmektedir. Hasankeyf'in baraj tehdidi altında olması Kültür Bakanlığı'nın bu girişimi başlatması için belki bir engel gibi görülebilir. Ancak yasa gereği, zaten Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kanatları altında olan Hasankeyf'in ivedilikle Dünya Mirası Listesi'ne aday olarak önerilmesi, şimdiye dek gözardı edilmiş olan bir görevin yerine getirilmesi olacaktır.

Dünya Mirası niteliği taşıyan sitlerin kendi ulusal örgütlenmeleri

içinde gerekli ilgi ve özeni görmesi beklenir; bu alanların korunması ihmal edildiğinde ya da karşı konulması güç bir tehlike başgösterdiğinde anıt veya sit “*Tehlikeli durumda olan miras*” statüsüne alınmaktadır. Bu ve benzeri durumlarda uluslararası topluluk adına UNESCO uzman kadro ve teknik destek sağlayarak, sorunun çözülmesine yardımcı olmaya çalışmakta, tehlike geçtiğinde, kül-

tür veya doğa mirası tekrar eski statüsüne kavuşmaktadır. Tehlike geçirilemez veya kültür varlığı hasar görerek özelliklerini yitirse, kültürel veya doğal varlık Dünya Mirası Listesi’nden çıkarılmaktadır.

Hasankeyf’in barındırdığı doğal ve kültürel değerlerin evrensel ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesi, onu hakettiği koruma statüsüne kavuşturacaktır fakat gele-

ceğinin garanti edilmesi için daha çok çaba harcanması gereklidir. Baraj tehdidinin kaldırılmasından bağımsız olarak, mevcut anıtların doğanın ve insanların tahribine karşı güçlendirilmesi için gerekli kaynakların yaratılması yaşamsal önem taşımaktadır. Yıllardır hiçbir bakım yapılmayan anıtlar doğanın ve zamanın etkisiyle ayrışmakta ve kendiliklerinden yıkılmaktadırlar. Buna yalnız insan yapısı eserler değil, Dicle’nin kıyısında yükselen kayalar ve içlerine oyulmuş mekanlar da dahildir. Kılcal çatlakların büyümesiyle hareket eden kaya kütleleri yıkılarak, peyzajın değişmesine ve barındırdıkları mekanların yok olmasına neden olmaktadır. Bu konuda Kültür Bakanlığı’nın yanı sıra çeşitli destek kuruluşlarının bağışlarla kaynak yaratması ve bu ilginç mirasın üstün sanat değeri taşıyan ayrıntılarının koruma işlemlerinin uzman ekiplerce gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Ağalday, H., *Mağaralar Şehri Hasankeyf*, İstanbul 2005

Ahunbay, Z. “Dünya Kültür Mirası Ölçütleri Açısından Hasankeyf ve Kurtarıma Olasılıkları”, *Mimarlık*, sayı 290, 12/99, s. 29-34

Ahunbay, Z., “Hasankeyf’in Korunması ve Anıtların Taşınmasıyla İlgili Sorunlar”, *GAP Bölgesinde Kültür Varlıklarının Korunması Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu*, Ankara 2000, s. 325-333

Arık, O., *Hasankeyf. Üç Dünyanın Buluştuğu Kent*, İstanbul 2003

GABB, *Hasankeyfi Yaşatma Sempozyumu*, 18-19 Şubat 2006, Diyarbakır 2006

Gabriel, A., *Voyage Archeologiques dans la Turquie Orientale*, C. I,II, Paris 1940

Zengin, B., *Hasankeyf Tarihi ve Tarihi Eserleri*, Ankara 1994

“

Ilisu-Hasankeyf-Enerji Ne Uğruna? Kimin İçin?

M.Nedim Tüzün
Elektrik Mühendisleri Odası
D.Bakır Şb. Enerji Komisyonu Bşk.

44

Bölgemizi ve ülkemiz enerji politikalarını yakından ilgilendiren ve aslında bir dünya kültür ve tarih mirası olan en az 10 bin yıllık Hasankeyf ilçesini ve Dicle havzasındaki bir çok höyüğü sular altında bırakacak Ilisu HES baraj projesinin yapımına ilişkin meslek odalarının yaklaşımı, görüşleri, aldıkları pozisyon çok önem taşımaktadır. Ilisu HES üzerindeki tartışmalar baş döndürücü bir hızla devam

Fotoğraf Merthan ANIK

ederken, konuyla ilgili bakanların bile kamuoyunu yanlış yönlendirici birtakım bilgiler verdiği düşünüldüğünde, aslında doğru bilgilendirmelere ne kadar ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Avrupa kredi kuruluşları bu projenin sorunlu olması nedeniyle kredi vermeyeceklerini açıklamasından sonra kredi arayışı ülkemizdeki bankalardan temin edilmeye çalışılmakta, doğal olarak tartışmalar ülke dışından içeriye kaymış bulunmaktadır. Hükümet hiçbir bilimsel, insani kritere uygun olmayan bu projede inat etmekte

ve en son eksik kalan krediyi Türkiye'deki "Akbank" ve "Garanti Bankası" gibi "Çevreci!" bankalardan tamamlayacaklarına dair bilgiler alınmıştır. Aslında belki de bu tartışmaların seyri, yanlışlarımızı düzeltme ve bununla yüzleşme adına tartışmaların içeride yoğunlaşması iyi olacaktır. İçerideki tartışmalardan çıkacak sonuç Hasankeyf ve Dicle vadisinin geleceğini kalıcı olarak belirleyecek, Hasankeyf ya tamamen su altına gömülecek ya da tamamen kurtulacaktır.

Ilisu HES'in tamamlanmasıyla tarihi-kültürel mirasımız yok olacak, resmi rakamlara göre 55.000 insan üretimden koparılarak buldukları yerlerden göç edecek, 331 km² alan su altında kalarak çevre ve doğa tahribatı yüksek olacak, bütün bunların yanında bu baraj GAP'ın en pahalı ve verimsiz barajı olacaktır.

Ilisu HES'in yapımı için 1954'ten bugüne kadar geçen bir süreç söz konusudur. Bu süreç kısaca şöyle özetlenebilir:

- 1954 yılında projesi hazırlanmaya başlandı.
- 1996 yılında proje yap-işlet-devret modeliyle ihaleye sunuldu. Ama hiçbir şirket ihaleye girmedi.
- 20 Mart 1997'de Ilisu Barajı'nın yapımı için Bakanlar Kurulu kararı çıkarıldı. Proje, uluslararası bir ihale açılmadan Sulzer Hydro isimli İsviçre şirketine sunuldu. (Sulzer Hydro, 1999 yılında Avusturya'nın VA Tech firmasına satıldı.)
- 07 şubat 1993 tarihinden önce yatırım programına alındığı için ulusal ÇED mevzuatından muaf tutuldu .
- 2004 yılında Ilisu Barajı için Avusturya, İsviçre, Almanya ve Türkiye şirketlerinden yeni bir

konsorsiyum oluşturuldu. Konsorsiyumun başını Avusturyalı şirket VA Tech aldı. (2005'de önce Siemens, sonra 2006'da Andritz şirketi tarafından satın alındı)

- Kasım 2005'de Ilisu projesinin ÇED ve Yeniden Yerleşim Eylem Planı (YYEP) hazırlandı.

- Almanya, Avusturya ve İsviçre hükümetlerine bağlı çalışan ECA'lar Temmuz 2009'da Türkiye'nin barajın yapılabilmesi için gerçekleştirmesi gereken şartları yerine getirmediği gerekçesi ile projeye kredi vermeyeceklerini açıkladılar.

- Bu açıklamadan hemen sonra yurtdışından sağlanması düşünülen kredi yurtiçindeki bankalardan sağlanması için çalışmalara ağırlık verildi. Bu arada Ilisu baraj şantiyesi, yol, istimlak, kamulaştırma ve inşaat çalışmaları durmadı. Devam ediyor.

Her şeyden önce Ilisu Barajının GAP kapsamında yapılması planlanan bir enerji barajı olduğu ve bu baraj ile ilgili herhangi bir sulama tesisinin bulunmadığı bilinmelidir. Böylelikle Ilisu HES, GAP'ın yıllardır süren enerji yapıları tamamlanma oranı (%75) ile, sulama yapıları tamamlanma oranı (%15-20) arasındaki orantısızlığı giderme yerine daha da büyütecek bir projedir. Oysa konu ile ilgili yöneticiler kimi zaman, bu projenin bu orantısızlığı giderecek bir projeymiş gibi sunmaktalar.

Sadece elektrik üretme amaçlı olacak bu baraj Türkiye elektrik sistemi açısından ne ifade ediyor. Sorunlara çözüm olabilir mi?

Tablo 1. Ilisu Barajı ile ilgili Teknik Veriler

Kurulu Güç	: 1200 MW
Yıllık Üreteceği Ortalama Enerji	: 3.833 milyar kWh
Yıllık Üreteceği Güvenilir Enerji	: 2.459 milyar kWh
2008 itibariyle Türkiye toplam Elektrik Tüketimi	: 161.9 milyar kWh
2008 itibariyle Toplam Elektrik tüketimine katkısı	: % 1.5
Baraj Gölü Maximum Su Kotu	: 526 m
Hasankeyf Merkezinde Dicle Nehrinin Mevcut Ort. Su Kotu	: 463 m
Baraj Gölünün kaplayacağı Alan	: 331 km ²
Göl su hacmi	: 10.5 milyar m ³
Göl'ün Uzunluğu	: 135 km
Baraj Gölünün gövde yeri	: Dargeçit- Şırnak sınırı
Gövde Genişliği	: 1780- 1820 m
Gövde Yüksekliği	: 135 m
Baraj yaklaşık Maliyeti	: 3 milyar \$

Ilisu barajı 1200 MW (Megawatt) kurulu güce göre tasarlanmış olup yıllık güvenilir ortalama enerji üretimi 2.459 milyar kWh düzeyinde olacağı hesaplanmıştır. Ülkeimizin toplam kurulu gücü 44.600 MW (Kasım 2009 itibariyle) olup Ilisu barajının mevcut kurulu güce %2.6 oranında bir ilave sağlanması planlanmaktadır. Ancak barajın verimsizliği dolayısıyla üreteceği

güvenilir enerji 2008 sonu itibariyle Türkiye elektrik tüketimine %1.5 oranında katkı sağlayabilmektedir. Bunun anlamı Ilisu HES ile Türkiye'nin enerji sorununa tek başına çare olamayacağıdır. Ayrıca yıllık enerji talebimiz %8 artarken bu tür santraller de üretime düşük katkılarıyla enerji sorununa çözüm olmaktan uzaktır.

Teknik açıdan Ilisu HES ile aynı

güçte olan Keban HES'in karşılaştırılması anlamlı olacaktır. Her iki HES'e ait değerler Tablo 2'de görülmektedir. Bu karşılaştırmadan Ilisu HES'in üreteceği maksimum enerji Keban HES'in neredeyse yarısı verimde bir santral olacağı görülmektedir.

Tablo 2. Ilisu ve Keban HES'in karşılaştırılması.

	KEBAN HES	ILISU HES
Kurulu Güç	1200 MWh	1200 MWh
Ortalama Yıllık Enerji Üretimi	6,5 GWh	3,8 GWh
Üretim Verimi	% 65	%35

Türkiye'nin hidroelektrik potansiyeli incelendiğinde, Eylül 2009 itibariyle işletmeye açılan 172 adet HES'in kurulu gücü 13700 MW'tır. Enerji üretimi inşası devam eden, projesi hazır olan ve ön incelemesi yapılmış toplam 673

adet barajın toplam kurulu gücü 36.232 MW olup üretim kapasitesi yılda 127.345 GWh'tır. Bu durum; Türkiye'nin hidrolik potansiyelinin ancak % 35'ini kullandığını göstermektedir. Yeni fizibilite teknikleriyle daha yüksek potansiyeller de ve-

rilmiştir. Daha değerlendirilebilecek %65 potansiyel varken Ilisu HES'inde bu kadar ısrar edilmesi düşündürücüdür. Öncelikle yapımında sorun olmayan projelerin değerlendirilmesi akıllıca olacaktır.

En az 10.000 yıllık bir tarihe ve

olağanüstü bir doğal bütünlülüğe, dokuya ve güzelliğe sahip olan Hasankeyf'in ekolojik, kültürel-tarihi zenginliğini ve baraj göleti alanında kalacak 300'e yakın höyük'ü korumak ve baraj yapımından dolayı zarar görecektir olan yerel halkın kültürel, sosyal ve ekonomik haklarını savunmak için ETKİN MÜCADELE EDİLMESİ GEREKMEKTEDİR. Hasankeyf, sular altında kaldığı takdirde yitilecek olan, sadece Hasankeyf'lilere veya ülkemize değil, tüm insanlığa ait ortak kültürel ve tarihi mirasımızdır. Hasankeyf bize uygarlık tarihinin ve gelecek nesillerin emanetidir, onu koruma sorumluluğu da hepimizinindir.

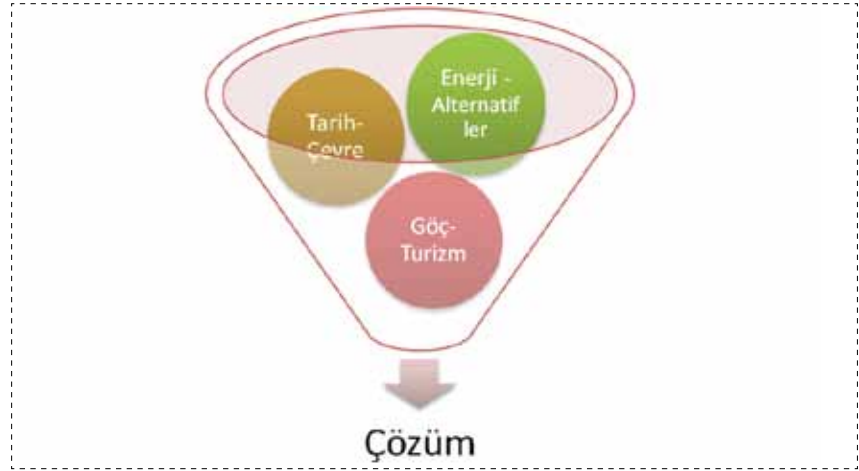
Ülkemizde yıllardır aslında enerji krizleri değil, enerji yönetimi krizleri mevcuttur. Yatırımların yapılması aşamasında, kültürel ve doğal değerleri göz ardı etme alışkanlığı değişmemiştir. Aynı yatırım mantığı uygarlıkların izlerini taşıyan Hasankeyf'i de tehdit etmektedir.

Öz kaynaklarımız olan su kaynaklarını kullanarak bu yolla temiz,

ucuz enerji üretilmesi akılcı bir yöntem olmakla beraber, bu projelerin tarihi, kültürel mirasa, ekosisteme, yaşayanlara minimum zarar verecek projeler olması gerekmektedir. Ancak, 50-60 yıl ömrü olan bir barajın binlerce yıllık bir antik kenti suya gömmesinden üzüntü duyacak hassasiyeti göstermeden ve bunun insanlığa vereceği zararı göz ardı ederek, projeye sadece 1200 MW'lık bir enerji santrali olarak bakmak ve bunu alternatifsiz olarak sunmak mantıklı bir çözüm

değildir.

Ilisu HES projesi değerlendirilirken, projenin tüm etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tarihi kültürel mirası, göç olgusunu, arazi kaybını, turizm potansiyelini ele almamız gerekmektedir. Yani çözümü düşünürken, enerji ve alternatiflerini, tarih ve çevreyi, göçü, turizmi bir süzgeçten geçirip, uygun bir çözüm bulmamız gerekmektedir. (Şekil 1).

Şekil 1. Doğru çözümün bulunması için göz önünde bulundurulması gereken unsurlar

Şekil 2. Önerilen çözüm mekanizması

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımıyla, tasarruf ve verimlilik projeleriyle, turizmin geliştirilmesiyle, Ilisu Barajı'ndan sağlayacağımız gelirin çok daha fazlasını elde edebilmemiz mümkündür. Bu yolda yapılacak çalışmalarla net projeler ortaya konulması da mümkündür. Bu yönde çalışma yapılmasının daha doğru olduğu açıktır. (Şekil 2).

Unutmamalıyız ki:

“Enerjiyi üretmenin daima bir alternatifi vardır; ama bir daha geri getirilemeyecek, binlerce yıllık tarihi ve kültürel değeri olan Hasankeyf'lerin alternatifi maalesef yoktur”.

ASTRAFOR®

WWW.ASTRAFOR.COM

EXPANDABLE POLYSTYRENE - EPS

*"Know-How" Bilgi Teknolojisi,
"Toplam Kalite Yönetimi" Anlayışı,
"Vizyonel Bakış" Açısı,
"Sektörel Liderlik" Performansıyla*

YALITIM'da

PANEL'de

AMBALAJ'da

DEKOR'da

"Kaliteli Yaşam İçin"

Ürünlerimiz

ISO 9001

CE

Normlarına göre üretilmektedir

EPS

**GENİŞ ÇÖZÜM - KALICI ÇÖZÜM
KOLAY ÇÖZÜM - HESAPLI ÇÖZÜM
GÜVENLİ ÇÖZÜM - ÇEVRECI ÇÖZÜM**

MERKEZ / FABRİKA:

Organize Sanayi Bölgesi 136/4 Parsel Elazığ Karayolu 20. Km Diyarbakır - TÜRKİYE

Tel : +90 412 345 02 57 - 58 Fax : +90 412 345 02 59

E-Posta : info@astrafor.com Web : www.astrafor.com

Astraför A.Ş. Bir Dicle Grup Kuruluşudur.

RÖPORTAJ

Hasankeyfi Yaşatma Girişimi Koordinatörü Diren Özkan ile HASANKEYF'İ konuştuk.

Ilisu Barajı'nın durdurulması için sonuna kadar mücadele verilecektir. Sonunda Ilisu Barajı yapılmayacaktır. Barajı yapmaya kararlı olanlar kadar bizler de bu barajı yaptırmamaya kararlıyız.

Bize biraz Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi'nden bahsedebilir misiniz? Ne zaman kuruldu? Ne tür faaliyetlerde bulunur? Hangi kurumlarla ortak çalışır?

Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi, Ilisu Barajı'ndan etkilenen Diyarbakır, Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerinin Yerel Yönetimleri, Meslek Odaları, Sivil Toplum Örgütleri ve Sendikalar ortaklığının da içinde bulunduğu yaklaşık 72 kurum tarafından oluşturulmuştur. Diyarbakır merkezli kurulup 2008 Temmuz ayından itibaren ise Batman'da da girişimin bir ofisi oluşturulmuştur. Şuan hem Diyarbakır, hem de Batman üzerinden çalışmalar yürütülmektedir. Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi Ilisu Barajı'na karşı mücadele yürütmek amacıyla kurulmuştur. Hasankeyf, yani binlerce yıllık tarihi sular altına gömecek bu baraj, 80 bine yakın insanı yerinden ederek bu insanların yoksulluk ile karşı karşıya kalmasına neden olacaktır. Aynı zamanda Dicle Vadisi ekosistemi bozulmasına sebebiyet verecektir. İşte bu nedenler Ilisu Barajı'na karşı olmamızın en büyük sebepleridir.

Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi oluşturulduğu andan itibaren birçok eylem ve etkinlik gerçekleştirmiştir. Ilisu Barajı ile ilgili kamuoyunu bilgilendirmek ve duyarlılık yaratıp Hasankeyf'i yaşatmak için mücadeleler vermektedir. Belediye başkanları ile beraber Hasankeyf'te nöbet tutma, basın açıklamaları, baraj ile detaylı araştırmalar yapıp raporlar hazırlama, etkilenen köyleri ziyaret edip bilinçlendirme çalışmaları yapma, Hasankeyf'te festival, paneller ve uluslar arası konferanslar ve buna benzer birçok eylem ve etkinlik düzenledik.

Girişimimiz STÖ'ler, Yerel Yönetimler, Meslek Odaları yani Hasankeyf için duyarlılık gösteren her örgüt ve her kişi ile ortak çalışmalar yapıyor. Aynı zamanda Türkiye'deki diğer baraj karşıtı girişimler ile de ortak mücadeleler yapmaktadır.

Hasankeyf girişiminin baraj karşıtı duruşunun inşaatı finanse edecek kuruluşların zaman zaman geri adım atmasına neden olduğunu biliyoruz. Bu süreçte Türkiye ve dünya çevrecilerinin duruşu nasıldı? Yeterli kamuoyu desteği aldığınızı düşünüyor musunuz?

Bilindiği gibi Avrupa ülkelerin içinde bulunduğu iki konsorsiyumda baraja karşı etkin mücadeleler sonucunda dağılmıştır. Son konsorsiyum çok yakın bir tarihte 6 Temmuz 2009'da baraja finansör olmayacaklarını açıklamışlardır. Baraj inşaatı durmuştur ve bu önemli bir başarıdır. Hasankeyf için verilen mücadele aynı zamanda birçok baraj karşıtı mücadele veren girişimler için de umut verici sonuçlar doğurmuştur. Türkiye'de çevre hareketlerinin mücadeleleri son dönemlerde büyük bir artış gösterdi. Yıllardır Alianoi büyük mücadeleler veriyor bunun sonucu olarak baraj inşaatının bitmesine rağmen hala su tutulmamıştır. Bunun yanı sıra Karadeniz ve Munzur'da yapılan barajlar içinde

önemli mücadeleler verilmektedir. Biz mücadelemiz sırasında baraj karşıtı mücadele veren bu örgütlerden çok büyük destekler aldık. Kimi zaman ortak davalar açılması, basın açıklamaları, paneller, yürüyüşler gibi mücadelemizin ortak yanlarını bir araya getirdik. Tabii ki aynı zamanda Avrupa'daki birçok Sivil Toplum Örgütleri, çevre kuruluşları Hasankeyf için tam destek verdiler. Hasankeyf'e geldiler, yaşamın her zaman devam edeceğini göstermek için fidan diktik onlar ile.

Hasankeyf'e duyarlılık çok yüksek. Bu duyarlılık mücadelemizi etkiledi ve konsorsiyumların dağılmasını sağladı. Bundan sonrası içinde özellikle Türkiye'deki baraj karşıtı girişimler ile ortak çalışmalar yaparak daha güçlü mücadelelerin ortaya çıkmasını planlıyoruz. Çünkü barajların yapıldığı bölgelerde yaşayan insanlar ortak acılar çekiyorlar,

Ilisu Barajı'ndan etkilenen yerleşim yerlerinde yaşayan halkın baraja bakışı nasıl? Barajın kendileri için ne tür sonuçlar

doğuracağını farkındalar mı? Bu konuda halktan yeterince destek geldi mi?

Barajdan etkilenen yerlerde yaşayan halkların büyük çoğunluğunun baraj karşıtı oldukları köy ziyaretlerinde yaptığımız görüşmelerde çok belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Aslında insanlar yaşadıkları yerleri terk etmek istemiyorlar. Baraj karşıtı mücadelemizde bizimle birlikte aktif olarak çalışan özellikle Batman'a bağlı Suçeken köylüleri yıllardır baraja karşı mücadelelerini sürdürmekte ve yaşadıkları yeri terk etmek istememektedir. Bazı köylerde ulaşım sıkıntılarının yaşanması, özellikle sağlık alanında sağlık ocağı, sağlık ekibinin olmaması gibi olumsuzluklar halkın yaşamını zora sokmaktadır. Halkın çektiği geçim sıkıntısı bu bölgelerde yaşayan bazı insanların barajdan gelecek paranın geçimlerine katkı olabileceğini ve rahat bir hayat yaşayacaklarını düşünmelerine neden olmaktadır. Çünkü devlet böyle vaatlerde bulunmuş halka. Bu yüzden halkın bir kısmı sıkıntılarından kurtulacağını düşünerek barajın kendilerini kurtaracağına da inandırılmışlar. Devletin özellikle baraj inşaatında 80 bin kişinin faydalanacağını ve özellikle de etkilenen yerlerdeki kişilerin çalıştırılacağını söylemesi daha da umut doğurmuştur. Ama baraj inşaatında çalışacak işçilerin özellikle bölgeden alınmaması büyük bir hayal kırıklığı yaratmış ve insanlar aslında birazda gerçekleri görmüştür.

Ilisu Barajı'nın faaliyete girmesiyle Türkiye'nin enerji açığının büyük ölçüde kapanacağı

iddia ediliyor. Ilisu Barajı enerji bakımından gerçekten bu kadar önemli bir yatırım mıdır?

Türkiye'nin enerji açığı olduğu kuşkusuzdur. Ancak yaşam için gerekli olan enerji temini ve kullanımının doğru planlanmaması dünyayı önemli ekolojik felaketlerin eşiğine getirmektedir. Baraj projeleri de bu felakete zemin hazırlamaktadır. Bunun önüne geçebilmek için ise enerji tüketiminin doğru, tasarruflu ve ekolojik sisteme zarar vermeyecek şekilde kullanılması gerekmektedir.

Ilisu Barajı'nın Türkiye'nin enerji açığının büyük ölçüde kapatacağı söylemlerinin Elektrik Mühendisleri Odasının verilerini göz önünde tutarsak gerçekçi olmadığını görebiliriz. EMO'nun yaptığı tespitlere göre; Ilisu HES'in yıllık enerji üretiminin 3 milyar 833 milyar kilovat/saat civarında olması tahmin edilmektedir. 2006 yılı tüketim değerlerine göre, kurulu güce sadece katkısı % 2 olmaktadır. Bunun anlamı Ilisu HES projesini Türkiye'nin enerji sorununa tek başına çare olamayacağıdır. Ayrıca barajlar dışında Nükleer enerjiyle de Türkiye'nin elektrik açığı kapanmıyor. Çünkü yıllık enerji talebimiz % 8 artarken böyle santrallerin ise sadece %2 veya 3'lük katkısı olmaktadır. Enerji açığının kapatılması için öncelikle tüketim hızının düşürülmesi gerekmektedir.

Ilisu Barajı ile enerji açığının kapatılması halkı yanıltmak ve devletin kendini haklı çıkarmak için yaptığı bir politikadır.

Ilisu Barajı'na karşı sürdürülen hukuki mücadeleler hangi boyutta?

Hasankeyf'e duyarlı birçok kurum ve kişi tarafından açılan davalar mevcuttur. Ilisu Barajı'nın ihalesi ile ilgili Av. Kemal Vuraldoğan tarafından açılan dava hala sürmektedir. Henüz sonuca bağlanmamıştır. Hasankeyf ve Alliano için çıkarılan ilke kararına karşı da davalar açılmıştır. Çıkarılan ilke kararına göre baraj bölgelerinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları ve arkeolojik sit alanları için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca proje hazırlanıp kültür ve tabiat varlıkları koruma kurullarına sunulacaktı. Bu karar Hasankeyf ve Alliano gibi tarihi varlıkların taşınabilecekse taşınmasına, taşınamayacak ise mil ile kapatılıp sular altında bırakılmasını içeriyor. Buna karar verecek olan ise DSİ müdürlüğü. Tabi barajın yerinin değiştirilmesi veya yapılmaması gibi bir durum söz konusu değil. Bu karara Alliano girişimi ile açtığımız davada yürütmeyi durdurma kararı alındı. Tabi bu karardan sonra yeni ama aslında barajın durulması gibi bir kararın söz konusu olmadığı bir ilke kararı daha çıktı. Çıkan bu ilke

kararında ise Hasankeyf ve Alliano gibi tarihi varlıkların kaderi bu seferde yatırımcı şirketlere bırakıldı. Buna karşı açılan dava da kazanıldı. Bu dava sonucunda çıkan ilke kararında ise Hasankeyf ve Alliano'nin kaderleri üniversitelerin ilgili bölümlerinden oluşturulacak bir heyet tarafından verilecek. Bu ilke kararına karşı neler yapabileceğini ise şuan avukatlarımızla görüşüyoruz yeni davalar açma girişimlerimiz olacak. Çünkü bu ilke karar ıda halen baraja öncelik tanıyor.

Baraj söylentilerinin başladığı günden bu güne Hasankeyf'e neredeyse hiç yatırım yapılmadı. Bu durum Hasankeyf halkını nasıl etkiledi? Sizce bu, göç ettirmeye yönelik bilinçli bir politika mıydı?

Aslına bakılırsa devlet Ilisu Barajı'nı yapmakla bölgenin kalkınacağı yönünde ifadeler kullanmaktadır. Barajın bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacağını ve insanların yoksulluktan kurtaraca-

ğı söylemleri ile barajın bölgede yaşayan insanlar için gerekli olduğunu savunmaktadır. Ama yaşananlar bu durumun tersini göstermektedir. Daha önce yapılan baraj pratiklerini de göz önünde bulundurursak bu açıkça görülmektedir. Aynı zamanda GAP projesi de bunun bir örneğidir. Bu projelerin hepsi bölgenin kalkınması ve Türkiye ekonomisine katkı sunarak insanların yoksulluktan kurtarılacağı söylemlerini içeriyordu. Sonuçları hiçbir zaman bunu göstermedi. Göç ile yoksulluk daha da arttı. Daha önceki baraj sonucu göç edenlerin durumu açıkça ortadır. GAP sonucunda tarım alanları giderek azalmıştır. Bu yanlış politikalar yüzünden halk daha da yoksullaşmıştır. Devlet hala bu tür projelerde ısrar etmektedir.

Hasankeyf için yatırım yapılmadı. Aksine insanların geçimlerini sağladıkları çardakların kaldırılması, mağaralarda bulunan dükkanların kapatılması gibi kararlar çıkarıldı. İnsanlar geçim kaynakları elinden alındığı için göç etmek zorunda bırakıldı. Hasankeyf halkının büyük kısmı geçimini turizmden sağlamaktadır. Bu kaynaklar ellerinden alındığında göç etmekten başka çareleri bulunmamaktadır. Bu tabii ki devletin bilinçli politikasıdır. Göç ettirmeye zorlanarak hem insanların kültürlerini yaşatmasına engel olmak, hem de kendilerine bağımlı hale getirilmek istenmektedir. Göç psikolojik, sosyal bir çok sorunla beraber yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Daha önce yaşanan göçler bunun çok açık göstergesidir. Göç eden insanlar geçim kaynağı bulmakta zorlanmakta, çocuklar sokaklarda

yaşamaya, kadınlar ise üretimden kopuk dört duvar arasında yaşamaya mahkum edilmektedir. Devlet uzun yıllardır bu politikasını " terör" olayları adı altında yapmaktadır. Şuan ise bu göç ettirme politikasını barajlar üzerinden yapmaktadır. Yaşam alanlarımızı yok etmekte ve nefes almamız önünde büyük engeller yaratmaktadır. Buna da kalkınma demektedir. Devletin bir an önce insanların daha da yoksullaşmasına ve dünyaca önemli tarihi varlıkların sular altında kalmasına neden olacak bu projelerden vazgeçmesi gerekmektedir.

2002 genel seçimlerinde bildirildiği gibi Başbakan'ın seçim

vaatlerinden biri de Hasankeyf'i kurtarmaktı. Ama aynı Başbakan 2006 yılında kendi elleriyle İlisu Barajı'nın temellerini attı. Hükümetlerin İlisu Barajı'nın yapılmasında bu kadar ısrarcı olmasının nedeni nedir? Ya da hükümetler midir sadece ısrarcı olan?

Seçimler siyasetçilerin laf meydanlarıdır. Seçim meydanlarında bir sürü vaatler verilir. Ama iktidara gelince işler değişir. Devletlerin politikalarını uygulamaya geçerler. İşte en büyük örnek sizinde dediğiniz gibi Başbakan'ın sözleri. Hasankeyf'in sular altında kalacağını söyleyip, iktidar olunca da kendi elleri ile bu yıkımın başını çekerek düğmeye basıyor. Devlet

politikaları birçok doğal kaynağı kendi çıkarları için kullanmayı hedefliyor. Su en önemli doğal kaynaktır. Devlet su kaynaklarını kendi denetimine alarak sözde ülke çıkarlarını gözetip bölgeyi kalkındırmayı hedefliyor. Hükümetlerin ısrarcılığından ziyade devlet politikaları olarak ortaya çıkıyor. Hangi hükümet olursa olsun bu politikaları uyguluyor. Türkiye'nin birçok akarsuyu üzerinde yüzlerce baraj projesi planlanmakta ve bu projeleri gerçekleştirerek su kaynaklarını kendi ellerinde tutmak istemektedir. Bu durum aynı zamanda büyük şirketlerin çıkarlarını da gözetmektedir. Bölgede süregelen çatışmalı ortam için güvenlik alanları oluşturmak ve insanların

kendi hakları için direnişlerini pasifleştirmek devletin uyguladığı bilinçli politikadır. Bu politikalarla insanların üretim kaynaklarını ellerinden alarak kendilerine bağımlı hale getirmek istemektedir.

Avusturya-İsviçre ve Almanya'nın oluşturduğu ortak finans girişimi 2009 yılının Temmuz ayında projeden çekildiklerini duyurdular. Ardından iki büyük Türk bankasının Akbank ve Garanti bankalarının baraj inşaatına sponsor olmaları gündeme geldi ve baraj inşaatına kaldığı yerden devam etme kararı alındı. Şimdi ne olacak? Bu son nokta mıydı?

Avrupa ülkeleri Ilisu Barajı'nın yıkım getiren bir baraj olduğunu fark ederek kredi finansörlüğünden vazgeçmişlerdir. Ama hükümet bu barajı yapmaya kararlı olduğunu, her ne olursa olsun kendi imkanları ile yapacaklarını açıkladılar. İlk önce Çin ile görüşmelerde bulunulmuş ama anlaşma olmayınca kendi iç kaynaklarını kullanarak barajı yapmakta ısrarcı oldular.

Garanti Bankası ve Akbank'ın Ilisu Barajı'nda yer aldıklarına dair resmi bir açıklamaları henüz yok. Bankalar sorulan sorulara, bilgi edinmek için yapılan bütün yazışmalara sessiz kalmayı tercih ediyorlar. Ama bazı görüşmelerden edindiğimiz bilgilere göre bu bankaların devlete söz verdikleri şeklinde açıklamaları var. Aslında bu bankalar Avrupa'lı şirketlerin oluşturduğu konsorsiyumda daha öncesinde de yer alıyordu. Konsorsiyum dağıldıktan sonra ise Ilisu Barajı'na finansör olmuş durumdalar. Sonuçta ne yazık ki baraj inşaatı başladı. Aslında baraj inşaatı 2009 Ekim ayından beridir devam ediyor. Devlet ve Ilisu Barajı'nın başını çeken Nuro ve Cengizler adındaki şirketler barajı bir an önce bitirip oldubittiyeye getirmeye çalışıyorlar. Bu son nokta değil tabii ki, Ilisu Barajı'nın durdurulması için sonuna kadar mücadele verilecektir. Sonunda Ilisu Barajı yapılmayacaktır. Barajı yapmaya kararlı olanlar kadar bizler de bu barajı yaptırmamaya kararlıyız.

Röportaj ve Fotoğraflar
Merthan ANIK

DİSER İNŞAAT ve YAPI MALZEMELERİ
SANAYİ TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
DİYARBAKIR

*kaliteyi
banyonuzda
taşıyın*

Organize Sanayi Bölgesi 2. Etap
107 Ada 3 Nolu Parsel-D.BAKIR
Tel.: 0412 345 03 80-81
Fax: 0412 345 03 82
www.diser.com.tr

metropol

mimarlık mühendislik inşaat

i s t a s y o n   c a d .   m e t r o p o l   s i t e s i
b   b l o k   n o :   5   o f i s / d i y a r b a k ı r
t e l - f a k s : 0   4 1 2   2 2 4   5 9   4 5 - 2 2 8   2 1   6 2

Hazırlayan-Fotoğraflar
Merthan ANIK

KÜLTÜREL MİRAS

DİYARBAKIR SURLARI

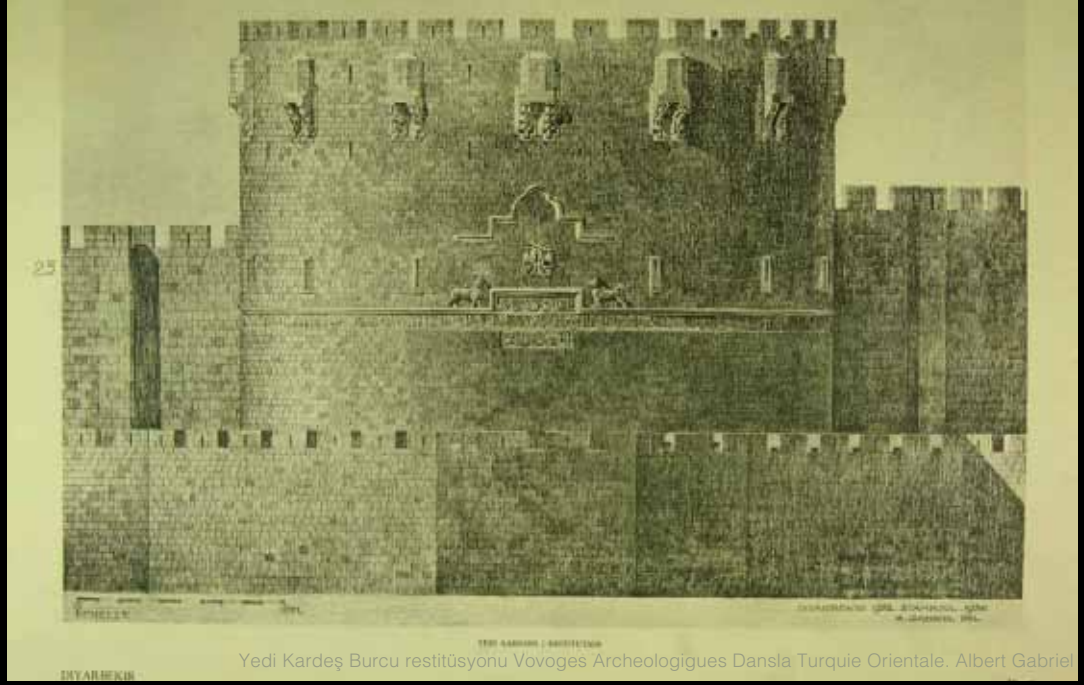

Diyarbakır Kalesi

Diyarbakır Kalesi'nin üstten görünümü 1939

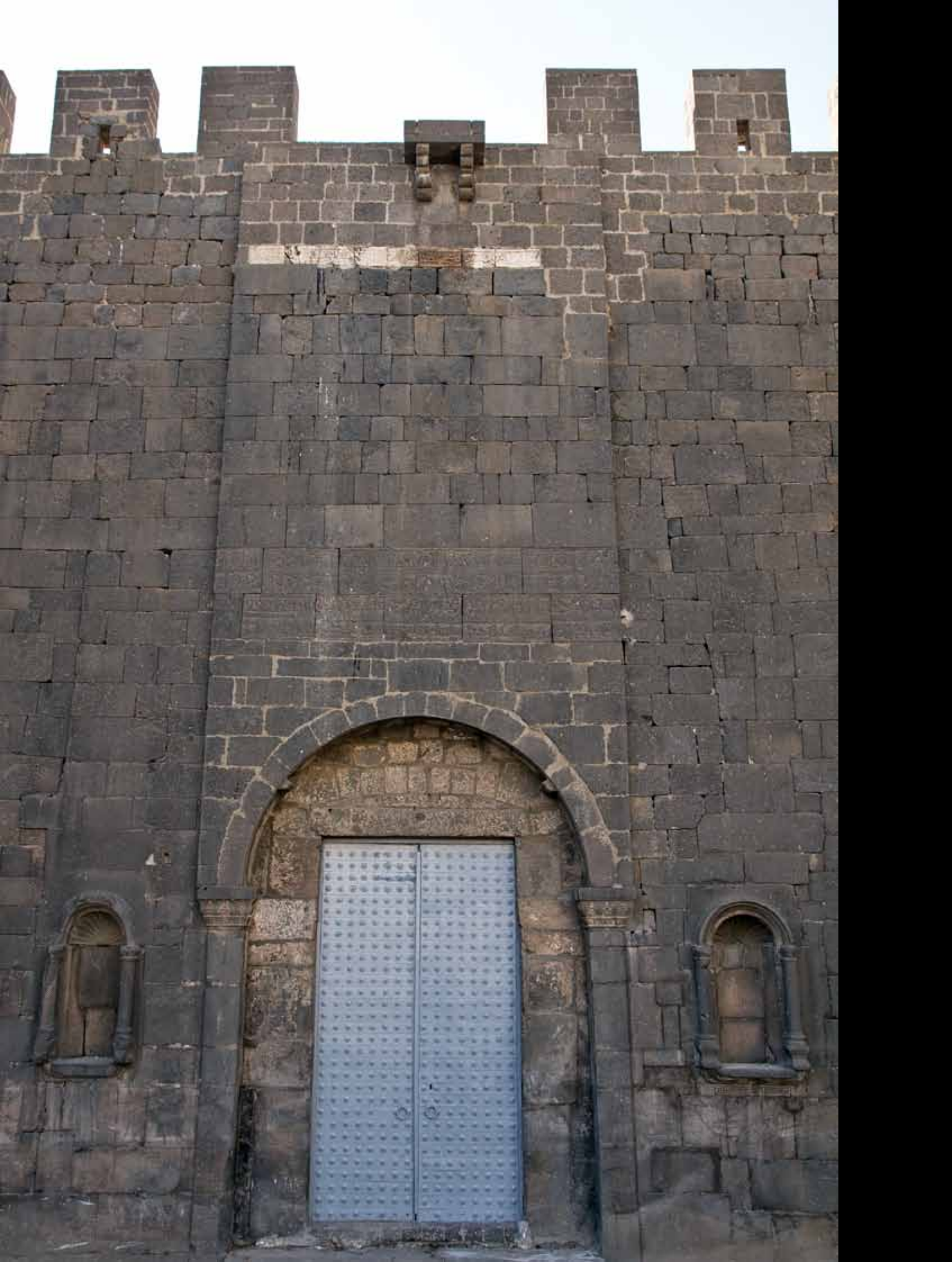

Diyarbakir kalesi Karacadağ'dan Dicle'ye uzanan bazalt platonun doğu kenarında geniş bir düzlük üzerinde yer alır. Arazinin doğal yapısından dolayı şeklinin sınırlandığı Diyarbakir kalesi. Dışkale ve İçkale olmak üzere iki ana bölümden oluşur.

Kuruluşu kesin olarak bilinmeyen kentin İçkale kesiminin ilk yerleşme yeri olarak çekirdeği oluşturduğu ve küçük çapta bir kalenin burada Hurriler zamanında inşa edildiği düşünülmektedir. İ.S. 349 yılında Roma İmparatoru II. Constantius zamanında kalesi yeni baştan onarılıp, güçlendirilerek etrafı surlarla çevrilmiştir. Yeni surlarla şehir genişletilince, ilk kale İçkale durumuna gelmiştir. Böylece genel şeklini alan Diyarbakir Kalesi, daha sonra kente egemen olan uygarlıklar tarafından yapılan eklenti ve onarımlarla günümüze kadar gelebilmiştir.

Kuş bakışı görüntüsü ile kenti bir kalkan balığı şeklinde çevreleyen surların üzeri, kente egemen olan otuza yakın uygarlığın izlerini taşıyan, oyma ve kabartma motiflerin yanı sıra onu bir kuşak gibi çevreleyen yazıtlarla bezelidir. Bu nedenle A. Gabriel tarafından "Açık hava yazıtlar müzesi" olarak

nitelendirilmiştir. Uzunluğu yaklaşık 5700 metredir. Yüksekliği 10-12 m., kalınlıkları 3-5 m. arasında değişmektedir. Kare, çokgen ve yuvarlak planlı toplam 82 burca sahip olup, bunlardan en önemlileri; Keçi Burcu, Yedi Kardeş Burcu, Ben-u-Sen Burcu ve Nur Burcudur. Dışkalenin, dört yöne açılan, mimarlık tarihi açısından birbirinden önemli dört kapısı vardır. Kuzeyde Dağ Kapı (Harput Kapı), batıda Urfa Kapı (Rum Kapısı), güneyde Mardin Kapı (Tel Kapısı), doğuda Yeni Kapı (Dicle veya Su Kapısı) yer almaktadır. Bu günkü Dış Kale surlarının dışında ikinci bir sur daha bulunmakta idi. İki sur arasında geniş ve derin bir hendek bulunduğu ve bu hendek içerisinde ise su bulunduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ancak 1232 yılında kente egemen olan Eyyubi hükümdarı Melik Kamil tarafından yıkılarak, taşları bugünkü surların onarımında kullanılmıştır. Günümüzde bu surların kalıntıları Dağkapı Hastaneler Caddesinde, Mardin Kapı, Ben-u-Sen taraflarında izlenebilmektedir.

DIŞ KALE KAPILARI

Askeri öneme sahip bir kent olan Diyarbakır'ı dışarıdan gelecek tehlikelerden korumak ve giriş çıkışları kontrol altında tutmak amacıyla Diyarbakır Surları'nın Dış Kale üzerinde dört ana kapı yapılmıştır. Geçen yüzyılın başlarına kadar sur kapıları güneşin doğuşu ile açılır batışı ile kapanırmış.

Dağkapı (Harput Kapısı)

İki silindirik burç arasında yer alır. Kapının üzerinde Roma imparatoru Valentinianus'un Latince, Bizans İmparatoru II.Teodosius'un Grekçe kitabelinin yanı sıra Abbasi ve Mervani dönemlerine ait onarım kitabeleri yer almaktadır.

Dağ kapı harput kapı olarak da bilinir. İç ve dış duvarları kente hakim olan devletlerin hemen hepsinin işaretlerini taşır. Duvarlarındaki hayvan ve bitki motifli rölyefler bakımından en zengin burçlardan biridir. Kapı bölgesindeki rölyeflerin çoğu değişik dönemlerdeki onarımlar sırasında rastgele yerleştirilmiştir. Üzerindeki Abbasi Kitabesinde İmam Cafer el.Muktedir'in emriyle Cemiloğlu Mühendis Amildi Ahmed tarafından 297 yılında yaptırıldığı yazmaktadır. Yanında Mervani dönemine ait bir de mescit bulunmaktadır. Günümüzde Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak kullanılmaktadır.

Urfa Kapı (Rum Kapısı)

Üç girişlidir. Kuzeyde yer alan girişin kentle, güneydekinin ise Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi ile bağlantılı olduğu söylenir. Kuzey girişi 5. yüzyıla tarihlenmektedir. Kapı üzerinde yer alan bir kitabeye göre, Artuklu döneminde hükümdar Sultan Mehmet tarafından onarılmış ve üzerinde stilize edilmiş insan ve hayvan figürleri bulunan demir kapı kanatları eklenmiştir. Diğerlerinden daha farklı ve büyük olan ortadaki kapının ise Osmanlı döneminde "Saltanat" veya "hümayun" kapısı olarak işlev gördüğü, padişahın sefer zamanlarında açılıp sonrasında örüldüğü söylenmektedir.

Mardin Kapı

(Bab-el Tel / Tepe Kapısı)

Halife Murtezid Billah'ın Amid'i fethinden sonra asilerin barınak olarak kullanmasını önlemek amacıyla surların güney tarafında yıktığı bölümde yer alır. Kapı üzerindeki kitabeye göre 909-910 tarihlerinde Halife Muktedir Billah ve veziri Ali bin Muhammed'in yardımlarıyla Cercaralı İshak oğlu Yahya'nın idaresinde Cemil oğlu Amidli mühendis Ahned'in marifetiyle onarılmıştır.

Yeni Kapı (Dicle Kapısı)

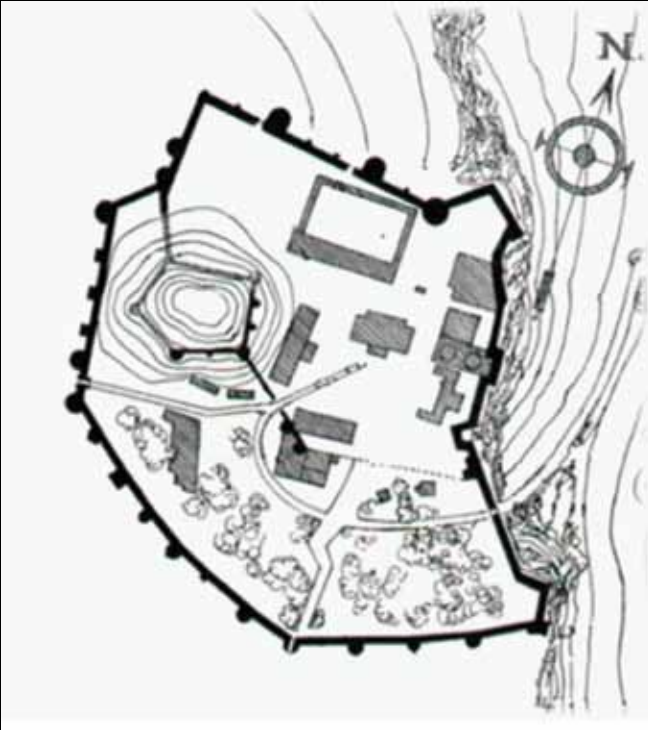

Basık kemerli ve tek girişli olan bu kapı, kenti Dicle'ye bağlar. Geçirdiği onarımlara rağmen Bizans dönemi yapısı olma özelliğini korumuştur.

İÇKALE

Amida Höyük

Kanuni Süleyman döneminde 1524-1526 yıllarında surlarla çevrilerek genişletilen İçkale planı.

Diyarbakır Surları'nın kuzeydoğu köşesine yerleştirilen İçkale'nin tarihi bu bölgenin ilk yerleşik halkı olan Hurri-Mitanniler (M.Ö. 4.-3. bin) dönemine kadar iner. İç Kale, Romalılar tarafından şimdiki şehir surlarının yapılması ile özel bir önem kazanmış ve her devirde yönetim merkezi olmuştur. İç Kaleyi saran ve şimdiki Artuklu Kemerinden geçen ilk surlar daha sonra yıkılmış, Kanuni Süleyman döneminde 1524-1526 yıllarında surlarla çevrilerek genişletilmiştir. Genişletmeye dair kitabesi İçkale de Saray Kapı üzerinde bulunmaktadır. 16 burçlu İçkale'nin de dört kapısı bulunmaktadır. Fetih ve Oğrun Kapıları dışı, Saray ve Küpeli kapıları da kente açılmaktadır.

Kale içerisinde bulunan Amida höyükte MÖ.3.binde bir kalenin var olduğu düşünülmektedir. Amida Höyük ve üzerinde Artuklu sarayını çevreleyen Artuklu surları, günümüzde hala varlığını sürdürmektedir.

Diyarbakır kurulduğu tarihten, günümüze aynı noktada yerleşimini sürdürmeye devam eden ender kentlerden biri olmayı başarmıştır.

Küpeli Kapısı

İç Kale Artuklu Kemer

Saray Kapı

BURÇLAR

Diyarbakır Surları'nda çoğu silindirik biçimde olan 82 burç bulunmaktadır. Savunulması kolay olan bölgelerdeki burçların bazıları ise dört yada altı köşelidir. Burçlar genellikle iki katlı, bazıları ise üç-dört katlıdır ve alt katları depo ve ambar üst katları ise askeri amaçla kullanılmıştır.

Keçi Burcu

Mardin Kapı'sının doğusunda yontulmuş kaya kütlesinin üzerine inşa edilmiştir. Surlardaki burçların en büyüğü ve en eskisidir. Yapım tarihi tam olarak bilinmeyen burcun üzerinde, 1223 yılında Mervanoğulları tarafından onarıldığını belirten bir yazıt yer almaktadır. 11 kemerli Keçi Burcu'nun bir dönem tapınak olarak kullanıldığı sanılmaktadır.

Ulu Beden Burcu

Evli Beden Burcu, Ulu Beden veya Ben-u Sen Burcu olarak da bilinir. Artuklu dönemi eseridir. Cafer oğlu MİMAR İbrahim tarafından (1183- 1232). Melik-el Salih ebu'l-feth Mahmut zamanında yapılmıştır (1208). Burçta toplam 6 aslan motifi rölyefi vardır. Evli Beden burcunda da Aslan ve çift başlı kartal motifleri yer almıştır. Üslup olarak Yedi Kardeşler Burcu ile belirgin özellikler taşır.

Yedi Kardeş Burcu

Artuklu dönemi eseridir. (1183-1232) Melik-el Salih ebu'l-feth Mahmut zamanında yapılmıştır (1208). Mimarı İbrahim oğlu Yahya'dır. Burcu iki eşit parçaya bölen şerit şeklinde bir kitabesi vardır. Kitabenin başlangıç ve bitiş kısmına simetrik şekilde yerleştirilen aslan figürleri kabartma taş işçiliğine eşsiz bir örnektir. Her iki aslan figürünün orta yerinde ise çift başlı kartal figürü bulunmaktadır.

Nur Burcu

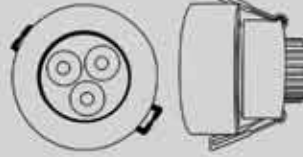
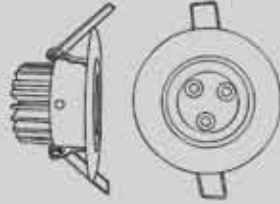
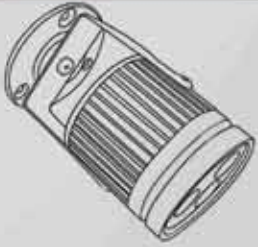
Yedi Kardeş Burcu'nun bitişğinde Selçuklu döneminin en güzel eserlerinden biri olarak kabul edilir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu Sultanı Melikşah tarafından yaptırılmıştır. (1089). Mimarı Selami oğlu Urfalı Muhammed'dir. Cephesinde yer alan dört nala koşan simetrik at motifi rölyefleri Kitabе'nin sağ ve sol tarafında kanatları açık güvercin ve özellikle altındaki çıplak kadın motifi ilgi çekici eserlerdir.

Selçuklu Burcu

Ulu Beden Burcu'nun kuzeyindeki ilk burçtur. Üzerindeki kitabede Büyük Selçuklu İmparatorluğu Sultanı Melik Şah tarafından yaptırıldığı yazmaktadır.

www.ekolight.com.tr - www.ledmarket.com.tr

EKOLight®
LED'li Aydınlatma

%90 Enerji Tasarrufu ve 5 yılı aşan kullanım ömrü için...

MİMO GENÇ

“

Workshop Çalışma Grupları Adına

BİLGE YEŞİL - BELDA KIRAN

Dicle'de bir ilk...

Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyeleri ve Işıklar Klinker Tuğla işbirliği ile gerçekleştirilen workshop çalışması renkli görüntülere sahne oldu. Çalışma öncesinde fakültenin konferans salonunda ışıklar Klinker Tuğla'yı tanıtmaya yönelik bir seminer düzenlendi. Mimarlık Fakültesi öğretim elemanları ve öğrencilerinin katılımıyla gerçekleşen seminer sonrasında workshop çalışmasına geçildi. Önceden belirlenen 6 grup kendi aralarında grup başına verilen 85 tuğla ile farklı tasarımlar yaparak kendi aralarında yarıştılar. Workshop'a katılan D.Ü.Rektörü Prof. Dr. Ayşegül Jale Saraç öğrencilerin çalışmalarını inceleyerek arkadaşlardan yaptıkları çalışmaların konseptini anlatan bilgiler aldı. Beş kişilik öğrenci gruplarının her biri kendi gruplarını konseptlerine uygun isimlerle adlandırdılar..

Grup Megaron, stadyum tasarladı. Dicle'nin Dalgası, güneşe göre yönelen oturma bankı; Sur Kent, Diyarbakır surlarına kültürel bir yorum getirdi. Kum Saati, avlu

sisteminin apartmanlara uygulanmasını ve komşuluk ilişkilerini anlatan bir çalışma yaptı. Grup Labirent, bir labirent tasarlayarak mimarlık eğitiminin aşamalarını ve zorluklarını anlattı. Varoluş grubu çarpık kentleşme ve yaşam konulu bir çalışma yaptı. Amidolar, Diyarbakır surlarını Dicle'nin Kapısı olarak tanımladılar.

Işıklar Tuğla yöneticileri ve D.Ü. Mimarlık Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Zülküf Güneli, Yrd. Doç. Dr. F. Demet AYKAL ve Öğr. Gör. Aysel YILMAZ'ın da içinde bulunduğu jüri bütün çalışmalarını yaratıcılıklarından dolayı çok beğendi. Derece gruplarını seçerken zorlandılar.

Bu grupların arasından Varoluş grubu 1.; Kum Saati 2.; Dicle'nin Dalgası 3. seçildi. Dereceye girenlere çeşitli ödüller verildi.

Bu çalışmayla bizleri buluşturan Işıklar Klinker Tuğla ve organizasyonu yapan D.Ü Mimarlık Fak. öğretim elemanlarından Yrd. Doç. Dr F. Demet Aykal ve Öğr. Gör. Aysel Yılmaz hocalarımıza teşekkür ederiz.

Bu tür etkinliklerin devam etmesi dileğiyle...

1. Grup VAROLUŞ

2. Grup KUM SAATİ

3. Grup DİCLE'nin DALGASI